

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

FEBRUARI 1 • 2007

Om utdelade
tapperhetstecken
från freden
i Wäralä 1790

Depå i Rickleå,
Västerbotten,
med enbart
kvartsören

Stockholms
Bell-Telefon AB

SNT:s register
2006

Pris 20 kr

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras även på Svenska Numismatiska Föreningens och Kungl. Myntkabinettets hemsidor i www.numismatik.se respektive www.myntkabinettet.se. På nätet kan man läsa SNT i lågupplöst pdf-format. Den tryckta tidskriften ges ut den andra veckan i februari – maj, september – december.

Målsättningen är förstas att nå en större läsekrets. Den utvidgade spridningen av såväl artiklar som annonser till allmänheten kan leda till att fler intresserar sig för ämnet och till nya medlemmar i föreningen. Att annonsera bör också bli attraktivare. Annonserpriserna ser ut som följer.

1/12 sida (47 x 50 mm)	250 kr
1/8 sida (72 x 47 mm)	350 kr
1/6 sida (47 x 105 mm)	400 kr
1/4 sida (72 x 105 mm)	600 kr
1/2 sida (151 x 105 mm)	1.200 kr
1/1 sida (151 x 214 mm)	2.000 kr
2:a + 3:e omslagssidan 1/1 sida	2.500 kr
4:e omslagssidan 1/1 sida	3.000 kr
4:e omslagssidan 1/1 i färg	5.000 kr
4:e omslagssidan 1/2 sida	2.000 kr

Annonser på årsbasis får 20% rabatt. För annonsering kontakta Carin Hirsch Lundborg på föreningens kansli, e-post carin@numismatik.se. Allt material måste vara kansliet tillhanda senast den 1:a i månaden före utgivning. Enskilda SNF-medlemmar erbjuds gratis annons att köpa, sälja eller byta samlarobjekt med högst tre rader. Kontakta mg1@myntkabinettet.se. *Annonser som inte är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

Innehåll SNT 1 • 2007

Sid

Artiklar och notiser

Om utdelade taperhetstecken från freden i Wärälä 1790	4
Depå i Rickleå med enbart kvartsören	8
Svenska Numismatiska Föreningens speciemedalj till Karl XII:s minne	10
Kransnedläggning vid Bror Emil Hildebrands grav i november 2006	11
Numismatikens dag 8 oktober 2006 på Lödöse museum	12
Myntauktionen i Borås 1944 efter Axel Wahlstedt	13
Stockholms Bell-Telefon AB	14
C. J. Nordström i Gävle – vinhandlare och numismatiker	16
Angående myntreformen år 1855	17
Myntauktion med bidrag från allmänna arvsfonden	20
Svenska Numismatiska Föreningens medalj över Gunnar Mickwitz	20
En gammal verkmästare vid Myntverket berättar	22

Stående rubriker

Föreningar	17
Nytt om böcker – recensioner	18
Boktips	19

Omslag

Kongl. Maj:ts kungörelse angående krig mot kejsarinnan av Ryssland den 8 augusti 1788. Infällt ses båda sidorna av ett taperhetstecken i silver som delades ut till ryska underofficerare och soldater efter freden i Wärälä 1790. Åtsidan visar kejsarinnan av Ryssland, Katarina II, och på framsidan ses den ryska inskriften, översatt: För tjänst och taperhet / Fred med Sverige avslutad den 3 augusti 1790. KMK. Läs mer om allt detta i Per-Göran Carlssons artikel på sidorna 4-7.

Foto och montage: Gabriel Hildebrand, KMK.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98
onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00
Fax 08-667 07 71
E-post: info@numismatik.se

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5428
114 84 Stockholm
Tel 08-5195 5300
Fax 08-411 22 14
E-post: info@myntkabinettet.se

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:

Monica Golabiewski Lannby

Prenumerationer:

Pris 200 kr/år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från
Gunnar Ekströms stiftelse
samt Sven Svenssons stiftelse

För insänt, ej beställt, material ansvaras
ej. SNT:s texter och bilder lagras
elektroniskt och publiceras i pdf-format
på SNF:s och KMK:s hemsidor
(www.numismatik.se samt
www.myntkabinettet.se). Den som
sänder material till SNT anses medge
elektronisk lagring/publicering.

Tryck:

Masterprint Sätter & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Föreningsaktiviteter

Våren 2007

FEBRUARI

21 Föreningskväll

Plats: SNF:s lokal, Banérgatan 17

18.00 Lättsamt, aktuellt tema samt kaffe med tilltugg.

MARS

24 Numismatiskt seminarium

Plats: SNF:s lokal, Banérgatan 17

10.00-ca 16.00 Dagen kommer att innehålla ett antal numismatiska föredrag med avbrott för gemensam lätt lunch samt eftermiddagskaffe. Hittills klara bidrag kommer från Magnus Tagesson (*Mynt på webben*), Kjell Holmberg (*En översikt över den svenska myntningen 1364-1520, och några nya rön kring vissa mynttypers datering*), Magnus Wijk (*Storsamlaren Gunnar Ekström*) och Jan-Olof Björk (*Projektet Den svenska mynthistorien*). Ytterligare ett föredrag tillkommer och meddelas i nästa nummer.

APRIL

14 FRIMYNT i Helsingborg

Plats: Idrottens Hus, Helsingborg

11.00-18.00 Representanter från SNF kommer att finnas på plats för att träffa nya och gamla medlemmar samt sälja litteratur. OBS! 2007 varar mässan bara en dag, men i stället något flera timmar än som vanligt på lördagen.

25 Föreningskväll

Plats: SNF:s lokal, Banérgatan 17

18.00 Lättsamt, aktuellt tema samt kaffe med tilltugg.

MAJ

5-6 SNF:s årsmöte i Linköping

Tider och närmare uppgifter meddelas i nästa nummer samt på www.numismatik.se.

23 Föreningskväll

Plats: SNF:s lokal, Banérgatan 17

18.00 Lättsamt, aktuellt tema samt kaffe med tilltugg.

Svenska Numismatiska Föreningen

Adress: Banérgatan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlaplan.

Kansli: Besökstid 10.30-13.00 onsdag – torsdag.

Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

www.numismatik.se

Kungl. Myntkabinettet

Adress: Slottsbacken 6. Buss 2, 43, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

Utställningar: Måndag – söndag kl. 10.00-16.00.

Numismatiska boksamlingen: Torsdagar kl. 13.00-16.00.

www.myntkabinettet.se

Tumba Bruksmuseum

Adress: Sven Palmes väg 2, Tumba. Pendeltåg; buss 725.

Utställningar: sept. – maj, lörd.-sönd., juni – aug. tisd.-sönd., kl. 11.00-16.00.

www.tumbabruksmuseum.se

Om utdelade tapperhetstecken från freden i Wärälä 1790

Av Per-Göran Carlsson

Sveriges äldre historia och utveckling kantas av mer eller mindre lycosamma krigsföretag – försök att erövra, försvara och hävda sina ”rättigheter”, vare sig bevekelsegrunderna varit territoriella, kommersiella, religiösa eller helt enkelt egoistiska. Stundom har Sverige varit delaktigt i allianser som haft komplexa intressen att hävda. Dessa ofta mångåriga och ambitiösa projekt har varit kostsamma och resurskrävande. Den diplomatiska dimensionen i spelet var många gånger avgörande. Manspillan har varit legio, och notan har befolkningen känts vid många år efteråt. Ibland bärgades formidabla krigsbyten som kompenserade några få och bekostade lojalitetsmaskineriet. Andra åter har fått nöja sig med skärvor till gratifikationer eller blott äran eller minnet av händelser och den plikt för fosterlandet man fullföljt.

Ett av dessa krigsföretag utgjorde Gustav III:s spel mot Ryssland. Här ska inte utvecklas någon historisk reflektion, ej heller någon slags recension av vedermörderna men konstateras att händelserna avsatt sig i en rad attraktiva numismatiska föremål. Välkända är förstas de svenska förfalskningarna av ryska femkopeker, stora kopparmynt som de svenska soldaterna skulle föra med sig in på rysk mark i tanke att betala för sig. Ett annat exempel, och föremålet för denna artikel, är de tapperhetstecken som producerades i samband med freden i Wärälä 1790.

Freden i Wärälä slöts mellan Sverige och Ryssland den 3 augusti 1790 (fig. 2), medan ratifikationerna utväxlades 20 augusti. I fredsunderhandlingarna representerades Sverige av generalmajoren friherre Gustaf Mauritz Armfelt. Hans ryska motpart var generalöjtnanten friherre Otto Henrik Igelström, härstammande från Finland och som tidigare på legovis tagit tjänst hos den ryska kejsarinnan Katarina II (1762-1796). Således var de båda parterna av lika adlig rang och hade mandat att företräda sitt respektive lands intressen. Måhända underlättades förhandlingarna av att båda representanterna talade svenska.

Bror Emil Hildebrand berättar (1875) att underhandlingarna skedde i tält uppställda på slätten vid Kymene älv mellan de båda arméernas förposter. Gjorda erövringar återställdes, som det heter, och gränserna mellan rikena Sverige (fortfarande inklusive Finland) och Ryssland blev desamma som förut. Rysslands tidigare rättighet att försvara Sveriges regeringsform av år 1720 omnämns dock inte i traktatet som finns dokumenterat i flerspråkligt tryck. (Fig. 1.) Således undslapp Gustav den ”överrocken” som på gott och ont kan ha upplevts vara en belastning mer än en trygghet. Som vi vet var man ju inte direkt främmande för tämligen gränslöst tillämpad svägerpolitik och strategiska, taktiska sådana personunioner under äktenskapliga täckmantlar. Kanske kan man här ana embryot till Sveriges under modernare tider alltmåra hävdade neutralitetsaspekter.

Tapperhetstecknens traditioner

Jämsides med de brittiska och tyska imperierna har det kejserliga Ryssland präglats av en högt utvecklad kultur inom ordens- och utmärkelseväsendet – egentligen ett slags belönings- och lojalitetssystem – till fullo hanterat och utnyttjat av centralmakten. Detta framgår med all önskvärd tydlighet i ett nyligen utkommet vackert referensverk på området – *The Russian Imperial Award System 1894-1917*, författat av Ulla Tillander-Godenhjelm – vari också rekonstrueras så ingående som skriftliga källor, muntliga och observerade traditioner medger hur ärenden bereddes.

De historiska tillbakablickarna från ordens- och utmärkelseväsendets gryning under det tidiga 1700-talet och framåt är synnerligen informativa och intressanta. De visar hur systematiskt hela procedurerna utvecklades och att knappast något lämnades åt slumpen, ett i sanning sofistikerat belöningsssystem. I verket beskrivs även hur mekanismerna fungerade för statens återköp (sic!) av sina egna belöningsgåvor och därmed hur mottagarna elegant, smidigt och diskret kunde omvandla föremålen till reda pengar. Denna raf-

finerade hantering var inte på långt när så godtycklig som man vid första anblicken och förmodan kan låta sig invaggas i att tro. De under 1700-talet enklare, ”fältmässigare” om man så vill, formerna var kanske jämförelsevis primitiva men kom att under sista kvartssekket av kejserlig överhöghet, d.v.s. fram till 1917, att utvecklas till ett närmast perfekt klockspel med alla ingående kuggar i strålände harmoni.

Varierande tillverkningsmetoder

Tillverkningen skedde ofta på direkt kejserlig beställning, men det hände även att framträdande smeder och juvelerare framställde prototyper eller praktstycken på eget initiativ (och bekostnad). Syftet kunde vara att demonstrativt excellera i sin konst och förmåga, skapa lust till fler beställningar och ökad produktion. En märkesverkstad och ledande aktör var den välkände Fabergé, men även den svenskättade Christian Bolin gjorde sig ett namn som direkt kejserlig leverantör.

Föremål av den karaktär som skulle kunna utdelas till större grupper mottagare – medaljer, plaketter, utmärkelseinsignier – kan ha involverat myntverkstäderna. Det förekommer såväl präglande som gjutna sådana föremål, en del uppenbarligen präglande på gjutna ämnen, formade före eller efter att de blivit slagna. Andra åter är resultatet av välgjorda gjutningar enligt massproduktionens principer. Av gammal antik hävd har ju föremål som kan skådas alltid varit centralmaktens sätt att demonstrera sin närvaro, sin rätt att utöva gunst. För mottagaren har det likaså varit möjligt, och många gånger önskvärt, att kunna visa på sina kontakter med inflytelserika kretsar genom innehavet och uppvisandet av ett sådant utmärkande föremål.

Valet av ädla metaller för belöningsstecken, med ädelstenar besatta klenoder etc., medgav en flexibel möjlighet för mottagaren att realisera det realvärde som marknaden för metaller och ädelstenar från tid till annan medgav. Det är den egentliga förklaringsgrunden till de ymnigt utdelade men sällsynt bevarade be-

Fig. 1. Kungörelse 1788: Kongl. Maj:ts nådiga kungörelse, angående krig emot kejsarinnan af Ryssland. Gifwen Stockholms Slott then 8 augusti 1788. Privat ägo. Se även omslagsbilden i färg. Foto: MGL.

Fig. 2. Fredsfördrag 1790: Freds = Fördrag Emellan Hans Maj:t Konungen af Sverige och Sweriges Rike å ena, samt Hennes Maj:t Kejsarinnan af Ryssland Och Ryska Riket å andra sidan. Werele Slott den 3 augusti 1790. Privat ägo. Foto: MGL.

löningar för tapperhet i fält, mod, lojalitet, flit, framsteg, upptäckter och framåtanda eller som särskild ynnest och uttryck för favorisering. Rysk numismatisk kultur är känd för sin faiblesse för vackra mynt, medaljer och långa, kompletta serier i högsta kvalitet, inte minst inspirerade av franska traditioner.

Tidens främsta kontinentala gravörer kontrakterades, bland dem schweizaren Johann Carl Hedlinger, välkänd trotjänare också i Sverige. Med rötterna i 1700-talet utvecklades och blomstrade in på 1800-talet en avancerad produktion av s.k. *novodeler*, exemplar framställda av uppfräschade originalstamper men även av nya stamper, synbarligen nyttjande gamla punsans bild- och textelement. De enskilda novodel-exemplaren kännetecknas vanligen av högsta skärpa, glans och teknisk finess – karakteristika som normalt ganska lätt skiljer ut dessa präglingar från de ursprungliga och generiskt framställda med den undermåliga finisen och precisionen som kännetecknar reguljära exemplar. Novodelerna var i allmänhet resultatet av enskilda beställningar från förmögna

samlare i adliga kretsar och upp-lagorna är okända men små.

Hildebrand 90 i silver och oädla metaller

I fallet med freden i Wärälä 1790 var Ryssland påtagligt flitigt i att belöna sina deltagande dignitärer och soldater. Ett sådant sällsynt bevarat av-långt, åttkantigt utmärkelsetecken av silver framgår av *fig. 3*. I den veder-tagna fack- och referenslitteratur går det under beteckningen Hildebrand 90 (sid. 199) respektive Werlich (sid. 34, *fig. 54*) och ska ha emitterats i huvudsak i silver och utdelats till ryska underofficerare och soldater att bäras i knapphålet. Det är ungefär 44 mm högt och 22 mm brett. Åtsidan illustrerar kejsarinnan Katarinas högerställda bröstbild ovanpå ett par sammanflätade lager- och eklövs-kvistar. Från sidan uppvisar en rysk inskrift ("För tjänst och tapperhet") inom en lagerkrans, därunder (på ryska): "Fred med Sverige avslutad den 3 augusti 1790". De finns i två versioner, en signerad vid halsav-skärningen i spegelvänd skrift, Le-berecht, respektive osignerad. Ett

ovanligt vackert sådant silverexem-plar klubbades i mars 2006 på auktion i Tyskland* för 5 000 euro.

I Kungl. Myntkabinettet (KMK) i Stockholm är detta utmärkelsetecken sedan länge också känt, ett i silver (*fig. 5*), två bevarade exemplar i koppar (*fig. 6*) av den osignerade versio-nen samt ett exemplar i tenn av den signerade versionen (*fig. 7*). De oäd-la exemplarens existens är ett faktum som förbigått nämnda och moder-nare referensverk. Okulär besiktning ger vid handen att dessa exemplar, i icke ädel metall, är framställda på motsvarande sätt och har samma slags karakteristiska tidstypiska drag beträffande rand, kanter, yta och re-lief. De bär också den uppenbara ålderns tecken och patina.

Hildebrand 90 i guld

Sedan en auktionsförsäljning 1990** är åtminstone ett exemplar i guld också bekant, som bär silverexem-plarens typiska tekniska drag. Guld-exemplaret (*fig. 4*) väger 19 g och är av 15-16 karats halt. Det handlar om den signerade versionen, där ett sil-

Fig. 3. Denna typ av utmärkelsestecken utdelades till ryska underofficerare och soldater att bäras i knapphålet. Mått ca 44x22 mm. Åtsidan visar kejsarinnan Katarinas högerställda bröstbild ovanpå ett par sammanflätade lager- och eklövskvis-tar. Frånsidan har rysk inskrift: För tjänst och tapperhet, inom en lagerkrans, därunder (på ryska): Fred med Sverige avslutad den 3 augusti 1790. Silver. Privat ägo.
Foto: Frédéric Elfver, KMK.

Fig. 4. Utmärkelsestecken i guld som bär silverexemplarens typiska tekniska drag. Guldexemplaret väger 19 g och är av 15-16 karats halt. Kejsarinnan Katarina beordrade två veckor efter fredsslutet 1790 att denna medalj skulle "delas ut till soldater som deltog i slaget". Privat ägo.
Foto: Frédéric Elfver, KMK.

Fig. 5. Utmärkelsestecken i silver.
Vikt 13,0 g. KMK utan inv.nr. Se även omslaget.
Foto: G. Hildebrand.

Fig. 7. Utmärkelsestecken i tennlegering.
Vikt 11,68 g. KMK utan inv.nr.
Foto: G. Hildebrand.

Fig. 6. Utmärkelsestecken i koppar. Vikt 14,38 respektive 13,29 g. KMK inv. nr 22 721.
Foto: G. Hildebrand.

verexemplar visades som nr 283 under den stora Nationalmuseiutställningen 1998-1999 på temat "Katarina den stora & Gustav III". Författaren Jevgenia Stjukina till det katalogavsnittet hänvisar till att Katarina två veckor efter fredsslutet beordrade att denna medalj skulle "delas ut till soldater som deltog i slaget". Kejsarinnan hade också personligen godkänt ritningarna till medaljen.

Enligt Stjukinas uppgift skulle sammanlagt 40 000 exemplar har framställts, men frågan är om det verkligen skedde i den omfattningen. Med tanke på att medaljen är relativt sällsynt i silver måste åtskilliga ha smältts ned. Den i så fall stora upplagan förklarar också tillfredsställande varför de är ganska primitivt producerade och att skärpan kan variera mellan olika exemplar. Slitaget på stamparna måste ha blivit påtagligt. KMK:s motsvarande medalj i vit oädel metall är troligen en tennlegering. Den till synes relativt låga ädelmetallhalten, matta och något bleka uppenbarelsen är dock typisk även för andra samtida utgåvor av detta slag, men graden kan naturligtvis variera. Den rektangulära åttkantiga formen skvallrar om ett typiskt tillverknings sätt vid stor brådska, som också känns igen från belägringsmynt, soldmynt och öresklippingarna från Gustav II Adolfs tid och inte minst vissa av de svenska kopparplåtmynten.

Andra kända utmärkelsetecken och medaljer förknippade med Wärälä-freden är antingen runda eller ovala, utgivna under uppenbart mer planerade omständigheter. Den relativt flacka reliefen är ett genomgående typiskt drag hos bevarade exemplar oavsett metall. I sammanhang som detta skulle en större mängd utmärkelsetecken framställas och utdelas, såväl på plats som antagligen i efterhand. Tidens logistiska förhållanden, protokollens ofullständighet, ärendets brådska samt att det dyra kriget även tårt på den kejsarliga kassan kan likaså förklara att man efter gottfinnande passade på att göra en liten men dock inbesparing av det ädlaste man kunde uppbbringa. Tecknet är ju ändå av gyllene hårdvaluta och, som Hildebrand mycket riktigt anmärker under andra liknande utgåvor (H 86, 87, 88, kända i guld), "utdelades af Kejsarinnan i guld och silver af olika storlekar, efter mottagarens rang".

Som nämnts låg det i tidens anda att centralmakten var relativt frikos-

tig med belöningar av detta slag och hade all anledning att uppmärksamma denna händelse även gentemot de högre officerarna, dignitärer och andra som kan ha ansetts lämpliga att tilldelas en ynnest av detta slag. Ulla Tillander-Godenhjelm har i sin moderna och noggranna forskning visat att inte alla gåvo- och utmärkelseföremål bokfördes lika noggrant, ej heller omständigheterna och händelserna kring dem.

Man tog sig alltså en påtaglig frihet vid tillämpningen i praktiken. Det kan förklara udda förekomster av icke bokförda exemplar. Detsamma gäller i de fall man kunnat exemplifiera förekomsten av officiellt sanktionerad eftertillverkning, såsom ersättning av förkomna eller under olyckor och liknande förlorade eller förstörda originalexemplar. I fall där mottagaren och dennes efterlevande känt stort affektionsvärde hos den mottagna gåvan har detta varit legitimerande skäl. Ingen kan idag uttala sig med visshet om de faktiska omständigheterna kring var (Sankt Petersburg, Moskva, annan ort eller ambulerande verkstad) och under vilka former dessa utmärkelsetecken framställdes. Det utgör en del av epokens charm och spekulationer man kan ägna sig åt kring varje exemplars vandringshistoria.

I just fallet med guldexemplaret framgår med tydlighet att det heller inte kan vara frågan om en novodelpräglning, i så fall skulle den varit mera omständligt framställd och sannolikt inte heller uppvisa den hänganordning och det bruksslitage som här är fallet. En plump enskild förfalskning skulle heller inte övertygat i denna form. Hänganordningen är också tidstypisk, jämförbar med åtskilliga studerbara silverexemplar. Om guldexemplarets ursprungliga mottagares identitet vet vi idag ingenting, men det saknas ju inte presumtiva uppslag i den kring kejsarinnan Katarina närstående kretsen officerare och rådgivare, inklusive Igelström själv. Eftervärlden kan dock vara tacksam för att exemplar till åminnelse av detta historiska fredsfördrag, av nostalgiska eller rent samlarmässiga skäl, funnit nåd och fribrev från smältugnarna.

Av skäl som anförts ovan är dessa utmärkelsetecken i ädelmetall, tillika dess antagliga testemissioner i oädla metaller och legeringar, påtagligt sällsynta. Som historiska klenoder har många exemplar hamnat i museal ägo, åter ännu fler har sannolikt nått smältdeglarna och omvandlats till

klingande valuta. Det är intressant att bevarade exemplar karaktäristiskt ofta är ögelförsedda med avsikt att bäras (i knapphållet) och därmed erhållit slitage och små ytmärken förenliga med friktion och nyfiken, beundrande hantering.

Östersjöområdet har ju traditionellt främjat ett vidlyftigt kulturutbyte på många områden. Det är därför inte märkligt att Sverige har fått sin beskärda del av dessa kulturföremåls vandringar inom sin domän. I dag, liksom för 150 år sedan och mer, är kunskapsutbytet mellan museer och akademiska institutioner frekvent, förr speciellt på föremålssidan. Måhända kan åtkomsten till ytterligare historiska arkiv i Ryssland med omnejd så småningom bidra till att återfinna ännu fler detaljerade belägg för framställning och distribution av dessa tapperhetsmärken. Till den numismatiska forskningens fromma utgör KMK:s referensexemplar tydliga och gagneliga studiematerial till de signerade och osignerade versionerna av dessa påtagliga minnesobjekt från freden i Wärälä 1790, liksom för det här omskrivna och till synes hittills enda, verifierade guldexemplaret.

För hjälp med bildmaterial och dokumentation kring exemplar i museets samlingar vill artikelförfattaren rikta ett särskilt tack till Kungl. Myntkabinettet i Stockholm och dess medarbetare, antikvarie Frédéric Elfver samt antikvarie Marie-Astrid Voisin.

Noter

* Gorny & Mosch Giessener Münzhandlung Auktion 148, lot 5073 (7-9 mars 2006).

** Mynthuset Auktioner 3, 20 oktober 1990, lot 1169.

Litteratur

Hildebrand, B. E.: *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer*. Del 2. 1875.

Stjukina, J.: Katarina II och den ryska medaljkonsten. *Katarina den stora & Gustav III*. Nationalmuseums utställningskatalog 610, s. 313-319. 1998.

Tillander-Godenhjelm, U.: *The Russian Imperial Award System during the Reign of Nicholas II 1894-1917*. Helsinki 2005.

Werlich, R.: *Russian orders, decorations and medals, including those of Imperial Russia, the provisional government and the Soviet Union*. Washington 1968. □

Depå i Rickleå med enbart kvartsören

Av Anders Huggert, Västerbottens museum

Där en gammaldags kärrväg korsar en bäck i byn Rickleå i Bygdeå socken i det västerbottniska kustlandet påträffades för snart trettio år sedan ett överraskande stort antal ¼-ören från drottning Kristinas och Karl X Gustavs tid; närmare bestämt 620 mynt. – Vi frågar oss, varför depån består av just sådana kopparslantar och vid vilken tid nedläggningen ägt rum?

Fyndplats och fyndomständigheter

Fyndplatsen ligger vid en väg, som i äldre tid utgjorde förbindelseled mellan några ensamt liggande gårdar och kustlandsvägen, vilken i nordlig riktning snart ledde fram till byn Rickleå, belägen vid själva ån. Där bedrevs ett indräktigt laxfiske. Under medeltiden ägde Uppsala domkyrka hälften av fisket, som vid reformationen lades till kronan och därpå – genom försäljning år 1583 – helt kom i rickleböndernas ägo. I sydlig riktning längs kustlandsvägen var det inte långt till byn Bäck och till Skinnarbyn med socknens kyrka – det nutida samhället Bygdeå. (Fig. 1.)

Myntdepån kom i dagen just nedströms det ställe där kärrvägen går över en mindre bäck, som avvattnar Dismyrnsjön och faller ut i Storbäcken. Markägaren hade vårvintern 1979 låtit företa grävning med skopa i bäcken, för att bättra på avrinning och dränering. I slutet av april upptäckte markägarens son, Åke Dahlberg, att det låg en hop kopparmynt i bäcksbläntan och i schaktmassor på båda sidor bäcken. Redan på kvällen kontaktade han mig per telefon och dagen därpå gjordes en besiktning.

Det visade sig att mynt från bäcksbläntorna fortlöpande rasade ner i det strida värlödet, varför insamlingsarbetet omedelbart påbörjades. Mynt påträffades antingen enstaka eller liggande flera tillsammans, hopäggade i klump. Det fanns en tydlig anhopning av sådana klumpar i slänten på bäckens nordvästra sida, varför själva depositionsplatsen antagligen varit belägen någonstans just där. Eftersom marken fortfarande var tjälad, och även delvis snötäckt, fick undersökningen temporärt avbrytas. (Fig. 2.) En dag i slutet av maj var arbetet så åter igång, varvid schaktmassor genomgrävdes. Ytterligare

en insats gjordes i mitten av juli, då vattenståndet i bäcken var så pass lågt, att bottnen kunde avsökas med metalldetektor. Åtskilliga mynt påträffades i det sedimentskikt, som avsatts under själva värlödet.

Under fältarbetets gång tillvaratogs sammanlagt 620 mynt. De komplicerade fyndomständigheterna gör att man utan vidare kan anta, att den intakta depån innehöll fler mynt än så. Fältarbetet var naturligtvis också inriktat på att försöka finna någon form av rester, eller spår, efter ett emballage, men inget sådant påträffades.

Efter samråd med Statens historiska museitekniska institution och Kungl. Myntkabinetet konserverades de mynten vid Skellefteå museitekniska avdelning (Huggert 1989).

Mynten

De 620 kopparslantarna är alla ¼-ören; 578 från drottning Kristinas och 42 från Karl X Gustavs tid. Två av Kristinamynten är hålsugna (fig. 3). Samtliga mynt var vid tillvaratagandet kraftigt anfrätta och årgiga, eftersom de legat i sur miljö (pH lägre än 7,0). De var svåra att läsa och om möjligt än svårare att bestämma efter den nödvändiga konserveringen. Depåns innehåll täcker i stort sett hela utmyntningsperioden för ¼-ören. Speciell uppmärksamhet har ägnats dem från Karl X Gustavs tid, eftersom slutmyntet ger en viss anvisning om vid vilken tid nedläggningen skett. Genomgången gav följande resultat: 1654 (1 ex), 1655 (6), 1656 (16), 1657 (9), 1959 (4) samt 6 exemplar med otydligt årtal. Bland de sist nämnda kan det mycket väl finnas något som är från just utmyntningens slutår 1660, varför depån får anses vara nedlagd någon gång efter det att utmyntning av ¼-ören upphört. (Huggert 1989; Wiséhn 1995, fynd SML 8:Vb 4.)

En liknande depå i Ångermanland

Vid grävningsarbete i en hage på gården Nässland 2:6 i Säbrå socken, Ångermanland, upptäcktes på ungefär 25 centimeters djup en hop kopparmynt, som samlades in. Depån innehöll från början möjligen något fler mynt än de 92 som nu är i behåll och utgörs av följande: Kristina I öre

1649 (1), 1652 (1), ¼ öre 1634 (11), 1635 (12), 1636 (11), 1637 (4), 1638 (3), 1640 (1), 1641 (5), 1642 (3), 1644 (2), 1645 (1), 1653 (3), 1654 (1), otydligt årtal (3); Karl X Gustav, ¼ öre 1655 (8), 1656 (13) och 1657 (9). (Malmer & Wiséhn 1983, fynd nr 70.)

Även i detta fall är det fråga om Kristinas och Karl X Gustavs rundmynt i koppar och, vad ¼-örena beträffar, från i stort sett hela utmyntningsperioden.

Finns det fler depåer av detta slag?

De nyss nämnda depåerna är verkligen både enhetliga och egenartade då det gäller faktorer som storlek, myntmetall och tidsställning. För närvarande tycks det inte finnas några paralleller i det övriga norrländska materialet. En tänkbar, men redan vad beträffar antalet mynt obetydlig, sådan låg instucken i en springa i en grästenskällare i Öjebyn, Piteå socken, Norrbotten. Fyndet utgjordes av tre Kristinas ören och fyra ¼-ören från 1630- och 1640-talen. Jämförelsen haltar även i det avseendet, att depån inte innehåller några Karl X Gustavs ¼-ören. (Wiséhn 1995, SML 8:Nb 83.)

Ett annat fynd, som verkar intressant i sammanhanget, är det som gjordes omkring 1890 på en bondgård i Tossåsen, Bergs socken, Jämtland. Där fann man, vid grävning i marken under ett härbre (en bod), ”massor av kopparmynt”. Kvantiteten var så pass stor, att metallen efter nersmältning räckte till för framställning av mer än ett kopparkärl. Den som berättat detta har tyvärr inte lämnat någon uppgift beträffande myntslag. (Wiséhn 1992, SML 7:Jä 6.)

Det skulle inte förvåna, om det i andra delar av landet gjorts fynd, som utan vidare kan diskuteras i sammanhanget. En undersökning i det avseendet ligger emellertid utanför ramen för denna studie.

Varför depåer med Kristinas och Karl X Gustavs rundmynt i koppar?

Det kan inte gärna vara så, att det av en ren slump förekommer omfattande depåer med Kristinas och Karl X

1. Utsnitt ur Joh. Persson-Gjeddas karta över Bygdeå socken 1666. Förutom den naturgeografiska bilden redovisas kustlandsvägen och bebyggelsen. Fyndplatsen för Rickleå-depån är ungefärligen markerad. Lantmäteriverkets arkiv.

2. Markägaren Gösten Dahlberg granskar det släntparti på bäckens nordvästra sida, där det låg en anhopning mynt. I snöfältet i bakgrunden skymtar en gammaldags kärrväg, som åt höger korsar bäcken.

Foto: A. Huggert 1979, Västerbottens museum, Umeå.

Gustavs rundmynt i koppar. Utmyntningen av $\frac{1}{4}$ -ören pågick från 1633 till och med 1660. Det är utmärkande för dessa öresmynt, att metallvärdet skulle motsvara den på myntet angivna valören. Till grund för det monetära systemet låg den huvudsakliga myntmetallen silver. Ett öre i silver motsvarade ett och en fjärdedels öre i koppar.

Eftersom värdeförhållandet mellan de båda metallerna varierade över tiden, blev det också nödvändigt, att genom myntordningar justera kopparmyntets vikt per valörenhet. $\frac{1}{4}$ -öret väger från början 10,6 g och vikten har över tiden justerats enligt följande: år 1640 företogs en höjning till 12,9 g, 1653 till 13,3 och 1654 en reducering åter till 12,9 g. Mynt med uppenbart högre metallvärde än den på dem angivna valören försvann ur cirkulation. Det blev lönsamt att samla in sådant mynt och omsätta det som metallvara.

Efter Karl X Gustavs död 1660 sattes ett nytt kopparmynt i cirkulation 1661, nämligen ören i kopparmynträkning med valörerna $2\frac{1}{2}$, 2, 1 och $\frac{1}{2}$ öre kopparmynt (km). Ett öre i silver motsvarade $2\frac{1}{2}$ öre km och ett sådant mynt väger 44,3 g. För den affärsmedvetne erbjöd sig här en möjlighet att göra förtjänst i metallen koppar. Det gällde att växla in det äldre öresmyntet och i likvid lämna motsvarande nominella värde i det

3. Två av Kristinamynten i Rickleå-fyndet är hålsagna.
Foto: Stellan Wengelin, Västerbottens museum.

nya myntslaget öre kopparmynt. Allt enligt den gällande kursen: 1 öre i silvermynt (sm) = $\frac{1}{4}$ öre i Kristinas och Karl X Gustavs kopparmynt = $2\frac{1}{2}$ öre km. Ett fjärdedelsöre, med vikten 10,6, 12,9 eller 13,3 g, kunde således växlas mot $\frac{1}{2}$ öre km à 8,9 g. Mellanskillnaden i vikt, d.v.s. vinsten i metall, är för de tre alternativen 1,7, 4,0 respektive 4,4 g. En beräkning utifrån mellanskillnaden 4 g ger

beträffande de 620 mynten i Rickleå-depån ett överskott i koppar uppgående till nästan 2,5 kg!

Det har antagligen rätt än gynnammare förutsättningar för sådana transaktioner sedan myntförordningen av den 7 oktober 1665 trätt i kraft och ett nytt kopparskiljemynt satts i cirkulation, innebärande räkning i öre silvermynt, där öret indelades i sjättedelar, av den anledningen att det på 1 daler sm gick 3 daler km. En slant i valören $\frac{1}{6}$ öre sm motsvarade, med andra ord, $\frac{1}{2}$ öre km.

Till skillnad från de tidigare kopparslantarna var $\frac{1}{6}$ -öret inte ett värde mynt. Sjättedelsöret innehöll redan från början för litet metall i förhållande till den angivna valören. Därför föreskrevs redan i förordningen, att ingen var skyldig att acceptera mer än 10% av köpeskillingen i sådana mynt. Sjättedelsöret sattes i cirkulation 1666 och vägde då 7,1 g. År 1680 sänktes vikten till 6,7 g. Samtidigt reducerades skyldigheten att acceptera myntet till 2%.

Då någon år 1666 mot $\frac{1}{6}$ öre sm växlade till sig $\frac{1}{4}$ öre km, à 8,9 g, blev vinsten i metall 1,8 g. Om transaktionen i stället gällde Kristinas eller Karl X Gustavs $\frac{1}{4}$ -öre, med vikten 12,9 g, blev mellanskillnaden hela 5,8 g, vilket beträffande de i Rickleå deponerade mynten skulle innebära en metallvinst om i det när-

maste 3,6 kg. I resonemanget har då inte tagits någon som helst hänsyn till den föreskrivna begränsningen av skyldigheten att acceptera sjättedelsören i en affärstransaktion. Å andra sidan är det knappast troligt, att bestämmelsen gällt i det fall ett slags kopparmynt, utifrån nominellt värde, utbyttes mot ett annat.

Efter dessa överväganden förefaller det vara befogat att hävda, att depån i Rickleå, och i så fall i lika mån den i Nässland, är uttryck för en strävan att göra vinst i metallen koppar. De båda hålslagna mynten i Rickleå-depån (fig. 3) tyder på, att åtminstone fjärdedelsören, vid tiden för deponeringen, betraktats mer som metall än som betalningsmedel.

Myntmassan i Rickleå respektive Nässland bör ha hopbragts någon gång efter 1661, men inte gärna efter 1666, eftersom det i myntmassan i så fall även borde ha ingått ett och annat Karl XI:s öre km.

Slutord

Den nu genomförda undersökningen har lett fram till uppfattningen, att större depåer av Kristinas och Karl X

Gustavs ¼-ören är ett uttryck för en strävan att göra förtjänst i metallen koppar. Det har här inte gjorts något försök att förklara, varför sådant material deponerats i marken och sedan inte återtagits. I Rickleå skedde deponeringen på en plats som var lätt att finna igen: där kärrvägen korsade bäcken, närmare bestämt i den nordvästra slänten.

En genom centralmaktens egen verksamhet tänkbar förklaring till depåernas innehåll vore, att sådant mynt efter Karl X Gustavs tid i görligaste mån tagits ur cirkulation, för att smältas ner vid myntverket och sedan ingå i produktionen av det nya kopparmyntet – öre km.

Förutom den i framställningen direkt åberopade litteraturen har i arbetet med studien även använts arbeten av bl.a. Ulla S. Linder Welin (1951) och Bertel Tingström (1984). Ett tack till Lars O. Lagerqvist, som i Kungl. Myntkabinetets bibliotek sökt fram, och för min räkning kopierat, Myntförordningen av den 7 oktober 1665. Lagerqvist har även haft vänligheten att granska mitt manus.

Referenser

Myntförordningen av den 7 oktober 1665. = *Kongl. May:ts Placat och Förordning om Myntet*. Stockholm den 7 oktober 1665.

Huggert, A.: 1989. Rapport över tillvaratagande av myntskatt, Rickleå 15:10 (tidigare 15:3), Bygdeå sn, Västerbotten 1979. Västerbottens museums arkiv, Umeå: dnr 389/89 (509/79).

Linder Welin, U. S.: 1951. *Svensk koppar och kopparmyntning. En handledning vid studiet av Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolags Myntsamling*. Stockholm.

Malmer, B. & Wiséhn, I.: 1983. Myntfynd från Ångermanland. *Sveriges mynthistoria, Landskapsinventeringen 2*. Kungl. Myntkabinetet, Stockholm.

Tingström, B.: 1984. *Sveriges Plåtmynt 1644-1776. En undersökning av plåtmyntens roll som betalningsmedel*. Acta universitatis upsaliensis, Studia historica upsaliensia 135. Uppsala.

Wiséhn, E.: 1992. Myntfynd från Härjedalen, Jämtland och Medelpad. *Sveriges mynthistoria, Landskapsinventeringen 7*. Kungl. Myntkabinetet.

— 1995. Myntfynd från Lappland, Norrbotten och Västerbotten. *Sveriges mynthistoria, Landskapsinventeringen 8*. Kungl. Myntkabinetet. □

Svenska Numismatiska Föreningens speciemedalj till Karl XII:s minne

År 1918 var det politiskt korrekt att hylla krigarkungen Karl XII. Det var första världskrigets slutår och 200-årsminnet av kungens död. Det var en tid då nationalism låg i tiden. Det var därför inte så märkligt att mynthandlaren T. G. Appelgren i Stockholm föreslog att Svenska Numismatiska Föreningen (SNF) skulle ge ut en medalj med kungens profil.

Förslaget godkändes av SNF:s styrelse och uppdraget gick vidare till medaljgravören Sven Kulle. Medaljen skulle ha formen av en s.k. specie, d.v.s. motsvara den gamla riksdalern till vikt och silvervärde. Den skulle också motsvara 4 kronor i 1918 års mynt.

Medaljens åtsida är en efterbildning av åtsidan till 1718 års riksdaler. Frånsidan pryds av Karl XII:s krönta namnchiffer, sådant det förekommer på carolin-mynten från samma år. Namnchiffret omstrålas av ett knippe strålar som utgår från en fallande åttauddig stjärna. Frånsidan upptas för övrigt av ett par latinska inskrif-

S.k. speciemedalj präglad till minnet av Karl XII:s död 1918. Utförd av medaljgravören Sven Kulle. Silver. Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

ter. Den ena innehåller datum – 30 november 1718 – och ordet "occidit", som i detta sammanhang bäst kan översättas med orden "han föll". Ordet kan även beteckna himlakroppars nedgång. Den andra latinska inskriften upplyser om att Svenska Numismatiska Föreningen låtit prägla medaljen den 30 november 1918.

Medaljen, som endast präglats i silver, såldes till både SNF:s medlemmar och till allmänheten. Försäljningspriset sattes till 10 kronor. IW

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER

MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42

111 20 STOCKHOLM

TEL 08 - 411 08 07

Kransnedläggning vid Bror Emil Hildebrands grav i november 2006

Bror Emil Hildebrand föddes den 22 februari 1806 på godset Flerohopp, Madesjö socken, i Småland och dog i Stockholm den 30 augusti år 1884. Under sin levnad fyllde han en bana av omfattande mått, och för nutidens numismatiker är han fortfarande känd för sina omfattande verk om anglosaxiska mynt, kungliga och enskilda medaljer.

Under 2006 firades tvåhundraårsminnet av Bror Emil Hildebrands födelse. Kungl. Myntkabinetet hugfäste detta dels genom kransnedläggning vid hans grav vid Solna kyrka, dels genom publikationen *Bror Emil Hildebrand*, vilken utkom från trycket 2006.

Fredagen den 24 november 2006 samlades representanter från KMK (Frédéric Elfver, Jonas Rundberg samt Eva Wiséhn) och Gabriel Hildebrand – släkt med Bror Emil i rakt nedstigande led och välkänd fotograf på Riksantikvarieämbetet och KMK – med familj vid den medeltida kyrkan i Solna för kransnedläggning och fotografering. *Fig. 1.*

På Solna kyrkogård har ett flertal namnkunniga svenskar sin gravvård. T.ex. finner vi Bror Emils son, sedermera riksantikvarie m.m. Hans Olof Hildebrand (1842-1913), visdiktaren Ulf Peder Olrog – släkting till den framlidne SNF-medlemmen och S:t Barthélemy-kännaren Frank Olrog, fosterlandsdiktaren och en av Svenska Numismatiska Föreningens grundare Carl Snoilsky. Vidare finner vi Carl Christoffer Gjørwell, Carl Jonas Love Almqvist, generalkonsul Axel Johnsson, Jean Bolinder, konstnären Oscar Björk, grosshandlaren Frans Schartau, ryttargreven Clarence von Rosen, "Husebyfröken" Florence Stephens och Bernhard von Beskow m.fl.

Dagen efter, i samband med Myntets Dag, presenterades ovan nämnda skrift av Ian Wiséhn inför ett större antal intresserade åhörare på KMK.¹ *Fig. 2.*

I Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Månadsblad 1884, s. 204, under rubriken *Från Akademiens sammankomster* kan man den 4 september 1884 läsa följande om Bror Emil Hildebrand:

Akademiska ärenden. Præsens tillkännagaf, att Akademien gjort en stor förlust genom f. d. Riksantikvariern Bror Emil Hildebrands den 30 augusti timade död, och påminte om den outröttliga verksamhet, som den

Fig. 1. Från vänster ses: Agneta, Fredrik, Gabriel samt Gustav Hildebrand. Foto: Frédéric Elfver.

Fig. 2. Ian Wiséhn presenterar skriften om Bror Emil Hildebrand. Foto: Gabriel Hildebrand.

nu bortgångne under mer än ett halfv sekul vid Akademien utvecklat. På förslag af Præsens beslöt Akademien att anlägga åtta dagars sorg efter den aflidne och att på hans kista låta fästa en krans med påskrift: "Beatis manibus Socii mertitissimi pie memor Regia Academia Litt. Hum. Histor. et Antiquit." Frédéric Elfver

Not

¹ Bror Emil Hildebrand (ISBN 91-8925-31-X), utgiven av Kungl. Myntkabinetet, med bidrag av Kerstin Assarsson-Rizzi, Frédéric Elfver, Lars O. Lagerqvist, Ulf Nordlind, Torbjörn Sundquist, Per Widén, Eva Wiséhn, Ian Wiséhn samt Marie-Astrid Voisin. Med förord av Ian Wiséhn.

Numismatikens dag 8 oktober 2006 på Lödöse museum

Av Bengt Holmén

NUMISMATIKDAGEN blev en stor framgång med 103 deltagare och tre utomordentliga föredrag. Paul Levin konsulterades av 34 deltagare från Göteborgs Numismatiska Förening om deltagarnas mynts ursprung och värden. Paul nämner bland dessa en enmark från 1540. Tre föredrag hölls:

Museidirektör Ian Wiséhns föredrag handlade dels om minnen från hans egen museimannabana, dels om tillståndet i dag för offentliga numismatiska samlingar i Sverige. Han började arbeta på Kungl. Myntkabinetet 1980 och fick då syssla med varje-handa göromål. Han berättade livfullt om de personligheter som då verkade där. Utställningarna var små och besöksantalet endast ca 10 000 per år. Planer smiddes om flytning, men anslagen var låga. Säkerheten var urusel, vilket visades vid en stöld 1983 då en dubbelsolidus stals. Den är ännu inte återfunnen. Sparbanksdirektör Ingvar Körberg erbjöd samarbete med KMK, och Ian "lånades" ut till Sparbanksföreningen under ett år. En rad utställningar om sparande blev följden samt en bok om spar-bössor.

Med hjälp av stöd från Riksbanken, Skandia och Sparbankerna kunde äntligen en flytning ske till det utomordentliga läget på Slottsbacken mitt emot Kungliga Slottet. Det var ett oerhört arbete att flytta de närmare 600 000 föremålen till rätt skåp! Wiséhn skildrade hur de ekonomiska problemen som uppstått under ombyggnad och inflytning så småningom löstes, men det satt hårt åt. Till stor hjälp var Riksbanken och Sparbankerna.

En ledande tanke hos Ian var och är, att verksamheten måste inriktas på den vanliga medborgarens intresse, även om en mycket stor del av besökarna är utländska turister.

I anförandet försökte han också förklara varför han skrivit så många artiklar. På 1980-talet uppmånades han av de äldre numismatikerna att skriva om än det ena och än det andra. Han tog det då som en "order" och producerade artiklar. Men han och Monica Golabiewski Lannby, SNT:s redaktör, är överens om att ta in hans alster i sista hand i SNT. Men eftersom det kan råda brist på särskilt kortare artiklar och notiser gör att de ändå kommer in tämligen fort.

Ian har ivrat för nordiskt och internationellt samarbete. Han berättade att mötena inom ICOMON givit mycket, liksom de inom FIDEM och Internationella Numismatiska Kommissionen.

Försäljningen av myntverket i Eskilstuna och sedeltryckeriet i Tumba gav mycket merarbete men har också tillfört Myntkabinetet en hel del. Museet i Tumba står på en stabil ekonomisk grund.

Sedan kom en översikt av svenska offentliga myntsamlingar: Uppsala universitet, Lunds universitets mynt- och medaljsamling, Växjö, Malmö och Avesta museer, Läroverkens (bl. a. Hermelingsgymnasiet i Luleå och Per Brahe-gymnasiet i Jönköping), Roggebibliotekets i Strängnäs och Stadsmuseets i Göteborg. Flera nedslående rapporter kom fram, men en god – från Myntkabinetet i Lund.

Auktionsverksamheten handhas numera ofta av föreningar, tidigare mera av Bukowski och andra firmor. Detta gör att auktionerna ej längre får samma uppmärksamhet. När det gäller utställningar bör man välja teman som angår folk i allmänhet, t. ex. idrottsliga, religiösa, film, musik, krig etc. Wiséhn hoppades på fortsatt gratis inträde, som haft en gynnsam effekt. Besöksantalet är nu uppe i imponerande 129 000 årligen på KMK.

Föredraget var personligt hållet och utan manuskript. Det följdes med stort intresse och belönades med kraftiga applåder. I pausen kunde man njuta av en god och riklig lunch.

Museumsinspektör Jens Christian Moesgaard, Den kgl. Mønt- og Medaillesamling i Köpenhamn, föreläs-

te om vikingatidens mynt. Föredraget hölls på danska och en mängd goda illustrationer underlättade förståelsen. Bl. a. visade han en normal vikingaskatt från ca år 1000 med mynt, bitsilver och armringar samt en guldraketeat och en dansk penning med runor. Arvet från Rom och Bysans påpekades. Tidsmässigt gick Moesgaard fram till 1070-talet (Harald Hårdråde). En rad myntorter exponerades i Normandie, Friesland, Sachsen, Hedeby, England, Irland, Danmark, Norge, Sigtuna, Lund, Bysans och Kalifatet. Myntens bilder och symboler ägnades stor uppmärksamhet.

Föredraget varade en timme, men kommentarerna till myntbilderna gjorde att intresset aldrig slappnade. Vi fick en detaljrik och bred översikt över vikingatidens myntning. Särskilt intressant för min del var redogörelsen för myntförhållandena i Ribe efter ca 720 e.Kr. Moesgaard lutade åt att man där haft en reguljär penningekonomi, d. v. s. att penningen haft sitt nominella värde och värderats efter sin vikt. Jens Christian Moesgaard är välkommen igen!

Docenten i statskunskap, Sune Persson, gav med hjälp av kartor och sedlar en exposé över Palestinaområdets historia från 1840 till 1999. Sedlar var under 1800-talet sällsynta i området. Det var betalningar i guld och silver som gällde. Visserligen förekom turkiska nödsedlar – *kaime* – under krigstider, men sultanen brände 1879 offentliga sådana.

Sionisterna tog 1902 i London initiativet till att grunda en bank – Anglo Palestine Company. Första kontoret öppnades 1903 i Jaffa. Palestina var då en del av det Ottomanska riket. När Turkiet 1914 gick in i världskriget på Tysklands sida stängdes banken. Trots detta gav banken ut registrerade checkar. Turkiska sedlar ogiltigförklarades. I stället användes egyptisk valuta fram till 1927-1928.

År 1918 hade engelsmännen under Allenby erövrat Palestina. Då hade briterna skapat Palestine Currency Board, London. Det palestinska pundet delades i 1000 *mils*. Pundet ingick i Sterlingblocket. Anglo-Palentine Bank, Ltd, erbjöd sig att trycka sedlar. Thomas de la Rue et Co, Ltd, London, tryckte sedlar i valörerna

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppge samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND

Tel och fax 046-14 43 69

e-post: siv-gunnar@swipnet.se

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

REGISTER 2006

ARTIKLAR OCH NOTISER

	Nr	Sid.
Bondeson, Lennart UNESCO:s andra Michelangelo-medalj: förlagan väl vald men felaktigt attribuerad (& Tobias Bondeson)	6	138-139
Bondeson, Tobias UNESCO:s andra Michelangelo-medalj: förlagan väl vald men felaktigt attribuerad (& Lennart Bondeson)	6	139-139
Elfver, Frédéric En förfalskarhistoria från 1700-talets Uppsala	1	21
Årsberättelse för år 2005 avgiven av styrelsen för Svenska Numismatiska Föreningen	2	50-53
Om Elias Brenner och fantasimynt i Erik den heliges namn ...	3	66-67
KVHAA:s förtjänstmedalj i guld till Brita Malmer och Mats P. Malmer (<i>Personalia</i>)	5	126
Forsgård, Håkan Mynthuset Sverige AB – det är vi	2	49
Golabiewski Lannby, Monica ”Muntherhetens droppar” med sedelpoesi från 1856	2	47
Duneskattens mynt, myntsmucken och besvärjelser (& <i>Gert Rispling</i>)	3	60-64+omslag
Grovlemmad sedelförfalskare undkom döden	3	75
Pollett med lokomotiv som motiv	4	99
Medalj i fiolbygge	4	101
Falskmyntning i Sexdrega	5	122
Spelknep med dubbelsidigt mynt	5	129
Reklam på enkronor – gammal företeelse	6	144
Grindavgift vid Runstycksgrinden upphör	6	148
”Fel gubbe”. Kåseri från en svunnen tid [”Olycksdigra slantar”]	6	152
Nya sedlar? [papperspolletter]	7	173
Växelbaren på Rydbergs 1906	7	176
”Den nya carolinska tiden” under Karl XV	8	195+omslag
Stockstraff för bortsnappad dubbelslant vid juletid	8	199
Jubileumsmyntskön 1897 med stolar, filtår och matkorgar	8	202
Gustavsson, Peter Svar [<i>SNT nr 1 s. 13</i>]: Hedemorapolletter (<i>Från läsekreten</i>)	4	97
Hedlund, Ragnar Soldatkejsarna – mellan mynt och verklighet i Rom under 200-talet	7	160-163
Hemmingsson, Bengt Riksdalermyntningen 1707	1	5-7+omslag
Trängselskatt redan år 1731!	1	20
En medaljanekdot från Gustav III:s tid	2	43
Kristinas 4 mark 1638	3	76
Gustav III och dukaterna	4	105
Holmberg, Kjell SNF:s auktionskatalog nr 152 (& <i>Göran Wahlquist</i>)	6	Bilaga
Huggert, Anders Ett rivningsfynd i Ängersjö berättar ...	1	16-17
Kremppe, Rodolphe Franska myntverksmärken	6	143

Lagerqvist, Lars O.

Kunglig medalj 1998	1	18
Det första porträttet av en svensk odalman – från 1644	1	19
Nytt märke på mynten	1	20
Ny platschef på AB Myntverket	1	21
Fredrikshamns- och Svensksundsmedaljerna 1790. Två av Gustav III:s belöningar från ryska kriget 1788-1790	2	29-43+omslag
<i>Rättelse:</i> Svensksundssegern [omslagsbild, fig. 2]	4	106
Carl XVI Gustaf på medalj	2	44
Försvarshögskolan och Hugo Raab (<i>Nya medaljer</i>)	3	73
Landstingets i Stockholms län minnesmedalj (<i>Nya medaljer</i>)	3	73
Vsevolod M. Potin 1917-2005 (& Brita Malmer) (<i>Personalialia</i>)	3	77
Josef Hackl belönad (<i>Personalialia</i>)	3	77
Eugène de Beauharnais – ny medalj	4	102
Det svenska frimärket 150 år (<i>Nya mynt</i>)	4	103
Guldmynt från Estland (<i>Nya mynt</i>)	4	103
Philip Grierson. Dublin 1910 – Cambridge 2006 (<i>Personalialia</i>)	4	104
Bengt Händel 1925-2006 (<i>Personalialia</i>)	4	105
Øvind Hansen 1925-2005 (<i>Personalialia</i>)	4	105
Enda reguljära myntet 2006? [Sverige, 50 öre] (<i>Nya mynt</i>)	5	127
Marskalk Bernadotte och Karl XIV Johan på franskt minnesmynt (<i>Nya mynt</i>)	6	150
Gustav III:s faddertecken vid kronprinsens dop 1778	7	168-169+omslag
Järnvägen 150 år (<i>Nya mynt</i>)	7	174
Karl XII på polsk minnesmedalj (<i>Ny medalj</i>)	7	175
Erik Lindbergs fond [Peter Linde] (<i>Personalialia</i>)	8	198
En svensk armémedalj – med engelsk text (<i>Ny medalj</i>)	8	199

Lundberg, Hans

Polletter tillverkade av Gustav Ekwalls Gravyranstalt i Göteborg	7	170-172
--	---	---------

Malmer, Brita

Vsevolod M. Potin 1917-2005 (& Lars O. Lagerqvist) (<i>Personalialia</i>)	3	77
---	---	----

Malmstedt, Ted

Claes-Olof Algård 1925-2006 – minnesord (<i>Personalialia</i>)	7	174
--	---	-----

Nilsson, Hasse

Carlstads Numismatiska Förening	1	18
---------------------------------	---	----

Nordlind, Ulf

Daniel och Berta Holmberg – mynthandlare i Stockholm (2) (& <i>Ian Wiséhn</i>)	1	8-13
---	---	------

Rispling, Gert

Duneskattens mynt, myntsmucken och besvärjelser (& <i>Monica Golabiewski Lannby</i>)	3	60-64+omslag
---	---	--------------

Rådström, Börje

Varupolletter från Ytterstfors	7	173
--------------------------------	---	-----

Sandström, Rolf

En störtflod av minnesmynt ... (<i>Från läsekretsen</i>)	2	48
--	---	----

Sjöberg, Rolf

De nordiska guldbraekteaterna. Kort introduktion	1	14-15
<i>Rättelse:</i> De nordiska guldbraekteaterna [fig. 4]	3	64

Sundquist, Torbjörn

Elias Brenner. Minnesutställningen 1947 – innehåll och planering (& <i>Ian Wiséhn</i>)	4	85-90
Myntsamling i Sunne söker en framtid – Nils Olssons innehållsrika svenska myntsamling (& <i>Ian Wiséhn</i>)	6	136-137

Tagesson, Magnus

SNF:s nya hemsida	5	121
-------------------	---	-----

Theelin, Bernt

SNF:s auktionskatalog nr 151 (& <i>Göran Wahlquist</i>)	2	Bilaga
--	---	--------

Thor, Lars

Wexiö gymnasii myntkabinett. En rysare i överlevnad 8 184-188

Wahlquist, Göran

SNF:s auktionskatalog nr 151 (& *Bernt Thelin*) 2 Bilaga

SNF:s auktionskatalog nr 152 (& *Kjell Holmberg*) 6 Bilaga

Wehtje, Louise

Ibsens kvinnor. Ny utställning på KMK 4 97

Wiséhn, Eva

Ett vikingatida guldmynt – försäljningsrekord i Storbritannien 3 65

Till en evig Åminnelse ... Plånbok i rött siden från 1793 4 100

Ett ojämförligt geni – Wolfgang Amadeus Mozart 250 år 5 112-117

Skruvtalet från Innsbruck 5 120+omslag

En jubilerande ordbok och ett minnesmynt [Storbritannien] (*Nya mynt*) 5 127

Kolpolletter från Edsbro masugn 6 144-145

Vad kvinnor gjort för kvinnor (1). "Deeds not words" 7 164-167

Vad kvinnor gjort för kvinnor (2). "Pray to God. She will help you" 8 190-194

Wiséhn, Ian

Daniel och Berta Holmberg – mynthandlare i Stockholm (2) (& *Ulf Nordlind*) 1 8-13

Efterlysning om uppgifter rörande spritpolletter från Hedemora 1 13

Eremitagets myntkabinett 2 44-45

Ett legendariskt amerikanskt myntset sålt till rekordpris 2 46

Fyra större utländska myntfynd från början av 1980-talet 2 46

Det frivilliga myntsamlandet. Kommentar till Rolf Sandströms inlägg (*Från läsekreten*) 2 48-49

Malmödiskonten – en tidig bank- och låneinrättning i södra Sverige 2 53-54

Guldkaroliner och privatbankssedlar – nya pengar under 1800-talet 3 64

Ett festligt årsmöte 1920 3 64

En uppsägningspollett från Stockholms Stads Sparbank 3 67

Mynthandlaren T. G. Appelgren – en man med många uppdrag 3 67

Riksbankens gulddepåer och guldtransporter under andra världskriget – kortfattade anteckningar 3 68-70

Lunch- och middagspolletter från Svenska Handelsbanken 3 70-71

Hur en 8-dalersplåt hamnade i New York 3 71

Donatorn Charles Felix Lindberg – ett medaljporträtt med kubb 3 72

Den hårt kritiserade tian från 1941 3 74-75

Elias Brenner. Minnesutställningen 1947 – innehåll och planering (& *Torbjörn Sundquist*) 4 85-90

Kritiserade mynt, dalpilar och palmkvistar – femtio års myntning från 1790-talet till 1840-talet 4 91-92

Medalj över flygpionjären Carl Cederström 4 92-93

Aktiebrev från järnvägsbolag – vackra historiska minnen från ett Sverige i tillväxt. Med anledning av den svenska järnvägens 150-årsjubileum 1856-2006 4 94-97+omslag

Tågbiljetter kan också vara polletter 4 98

En solfjäder av sedlar 4 106

Präglade minnen från 1930-talet – landskamper i friidrott mellan Sverige och Tyskland 5 118-119

Tyska legationens guld och valutor gick till Riksbanken 5 119

Numismatiska inslag i Strindbergs Röda rummet 5 119

Hjalmar Kinberg – en svensk storsamlare 5 122

Konstnärsklubbens medalj från 1956 5 123

Numismatiska händelser i Sverige och utlandet 1898 såsom pressen speglade dem 5 124-125

Var trycktes papperspolletterna? 5 129

Myntsamling i Sunne söker en framtid – Nils Olssons innehållsrika svenska myntsamling (& *Torbjörn Sundquist*) 6 136-137

Anteckningar om Filialbanken i Hudiksvall 6 140-143+omslag

Abonnemangskort till utställningar 6 146-147

Amerikansk bank förvärvade stor myntsamling 1929 6 149

Plåtmynt med Finland som särskild destination 6 149

Aeroklubben i Göteborg 1918-1943 – jubileumsmedalj utdelad av prins Gustaf Adolf 6 149

Turistchecken från Markaryd – en föregångare till lokalmynten 6 151

Ett brev till Wedberg om Nåderikets Riksbank 6 152-153

Wechterska fyndet i Åbo 1802 7 163

Utställningar i Sporrongs skyltfönster 7 172

Lugnhams Linne-Blekeri och Spinn Skola – ett utsökt vackert aktiebrev från 1797 8 189

Ett brev från den svensk-amerikanske myntsamlaren Ragnar L. Cederlund 8 196-197

Riksbankens medalj till 250-årsminnet 1918 8 200

Utan angiven författare

Klantiga förfalskare (<i>Pressklipp</i>)	1	21
Reducerat underhåll? (<i>Pressklipp</i>)	1	21
Kungens medalj till Lars O. Lagerqvist (<i>Personalia</i>)	2	45
Befruktad sedel (<i>Pressklipp</i>)	2	46
Nya säkra 50- och 1000-kronorssedlar (<i>Nya sedlar</i>)	3	75
Svårkörtade 10-dollarsedlar (<i>Nya sedlar</i>)	3	75
Ny bild på kinesiska sedlar? (<i>Pressklipp</i>)	4	101
Uppdatering av föreningens medlemsregister	5	127
Historiska mynt hittades i Kina (<i>Pressklipp</i>)	5	129
Myntkabinettet vid Lunds Universitets Historiska Museum (<i>Pressmeddelande</i>)	6	151
England (<i>Nya sedlar</i>)	8	201
Nordirland (<i>Nya sedlar</i>)	8	201
Sedelklåpare (<i>Pressklipp</i>)	8	201

NYTT OM BÖCKER – RECENSIONER

	Nr	Sid.
Iwarson; T.: <i>Guld som investering</i> . 2006. (Lars O. Lagerqvist)	5	128
Jensen, J. S., Smekalova, T. N. (red.): <i>The great numismatic collections on the Baltic. From coin collections of the sovereigns to national research institutions</i> . 2006. (Monica Golabiewski Lannby)	5	128
Larson, P.: <i>Ryska droppar. Den ryska myntningen 1350-1700</i> . 2006. (Frédéric Elfver)	5	129
Nordisk Numismatisk Årsskrift 2000-2002 . 2006. (Monica Golabiewski Lannby)	8	198

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 19 företag i nio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige. Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

Antikboden

Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Hamrin & Svahn Mynt AB

Fregattvägen 4, 153 83 TÄBY
Tel. 08-732 66 86, 070-212 64 55

Karlskrona Mynthandel

Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Rune Larssons Mynthandel

Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

AB Malmö Mynthandel & Vykortsantikvariat

Sven Gunnar Sandberg
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

J. Melin Mynt

Koltrastvägen 23, 370 24 NÄATTRABY
Tel. 0455-155 99

HB Myntinvest Corona

Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer HB

Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Ulf Nordlinds Mynthandel AB

Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynthandel

Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

Pecunia MM HB

Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel./fax 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel

Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

Selins Mynthandel AB

Regeringsgatan 6
Box 16390, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel

Arsenalsgatan 6
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, 611 58 20,
Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics

Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel. 070-631 58 09

Ticalen Mynthandel

Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

J. Walldén Mynthandel AB

Box 5381, 102 49 STOCKHOLM
Tel. 08-653 48 46, 070-607 65 34

Håkan Westerlund Mynthandel

Vasagatan 42
Box 490, 101 29 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19 507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23

Besök vår hemsida: www.mynt.nu/smf/

500 mils och 1, 5, 10, 50 och 100 palestinska pund. Tre språk användes, engelska, arabiska och hebreiska, och bildmotiv var sådana som Rakels grav utanför Hebron, Klippmoskén (på enpundsdeln) och i övrigt tornet i Ramlah. De var giltiga betalningsmedel i hela Palestinaområdet, således även i Jordanien och i det brittiska mandatet. Britterna försökte tillfredsställa både araber, judar och kristna genom utformningen. Följden blev att ingen grupp kände sig helt tillfredsställd.

När britterna drog sig tillbaka 1948, efter det att FN röstat igenom en judisk stat, hade judarna i hemlighet i USA låtit trycka sedlar. Utgivare var Anglo-Palestine Bank och valutan fortfarande palestinskt pund. År 1952 ändrades valutan till *israeliska* pund och banken kallade sig Bank LEUMI Le-Israel B. M. Pundet delades i 1 000 *prutah*.

År 1954 upprättades en israelisk centralbank – Bank of Israel – som sedan dess är enda sedeformerande myndighet.

Året därpå kom en ny sedelserie med abstrakta mönster på reverserna. De ogillades och drogs in redan 1958. 50-pundaren visade på framsidan vägen upp till Jerusalem. Om denna hade hårda strider ägt rum 1948. Serien anses vara mycket vacker. Tryck: Thomas de la Rue.

Nästa serie är daterad 1958. Fem och tio *lirot* (pund) trycktes av Thomas de la Rue, men övriga valörer av Enschede, Haarlem, Nederländerna. Lägsta valören, ½-liran, visar en vacker kvinnlig soldat hållande en korg med apelsiner. På reversen ses ingången till Sanhedrins gravar. 1-liroten har en fiskare med nät och ankare och Karmel i bakgrunden på aversan. 5-liroten visar en arbetare med hammare framför industribyggnad på framsidan och på baksidan ett judiskt guvernörssigill från 700-talet f.Kr. 10-lirot visar på motsvarande sätt en vetenskapsman och Dödahavsrullarna (Jesaja-text). 50-lirots illustration föreställer två sunda pionjärungdomar (*chalutzim*). Obverserna visar således näringsgrenar och reverserna arkeologiska objekt. Tonen är markerat nationalistisk.

Israels femte sedelserie, från 1968, hedrar framstående judiska personligheter: Albert Einstein, Chaim Nachman Bialik, förste presidenten Chaim Weizmann och grundaren av sionist rörelsen Theodor Herzl.

Nästa serie, med årtalet 1973, fortsatte på den inslagna vägen med porträtt av Henriette Szold, som grun-

dade amerikanska kvinnliga sionist-rörelsen Hadassah. Sjukhuset som är uppkallat efter henne syns på porträttet på 5-liroten. Filantropen Moses Montefiore pryder 10-lirot. Förste presidenten Chaim Weizmann förekommer på 50-lirot, och grundaren av sionist rörelsen Theodor Herzl på 100-lirot. På högsta valören 500-lirot syns premiärministern David Ben-Gurion. Seriens baksidor visar portar i Jerusalems gamla stadsmur.

År 1977 förlorade Arbetarpartiet makten till högerpartiet Likud. Inflationen tilltog och i februari 1980 bytte man valuta till bibliska *shekel*. Man strök en nolla, men fortsatte med oförändrade motiv. Dock fick skaparen av det högnationalistiska revisionistpartiet på 1920-talet, Zeev Jabotinsky, plats på 100 *sheqalim* 1979. Även baron Edmond de Rothschild hedrades med placering på 500 *sheqalim* 1982. Han hade gjort stora insatser för att främja vinodlingen i landet.

Den fortsatta våldsamma inflationen under 1980-talet framtvungade nya höga valörer. Premiärministern 1969-1974, Golda Meir, förekommer på 10 000 *sheqalim* 1984. På reversen syns ett foto taget 1949 utanför synagogan i Moskva, där hon då var sändebud.

År 1985 ströks tre nollor och valutan benämndes nu *new shekel*. Nobelpristagaren 1966, S. J. Agnon, hedras 50 *new sheqalim* 1985-1992. Förhandlingsmannen, utrikesministern 1948-1956 M. Sharet, placerades först 1987 på en sedel (20 *new sheqalim*) – knappast en tillfällighet. På sedeln hissar han Israels inträde i FN den 11 maj 1949. Israels andre president åren 1952-1963, Y. Ben Zvi (Mapai-partiet), visas på 100 *nysheqalim* 1986-1995 med en stilerad by och ett karobträd på baksidan.

Föredraget höjdes ytterligare i kvaliteten av de vackra färgbilder som arkeologen Ingmar Trädgårdh gjort. Åhörarna uppskattade djupt föredraget och dess många lärdomar.

Höjdpunkten under dagen var när Ian Wiséhn fick Holst-medaljen för år 2006 och när prismotiveringen lästes upp! Då brakade applåderna loss!

SNT har
fortfarande låga annonspriser
Utnyttja det!

Myntauktionen i Borås 1944 efter Axel Wahlstedt

HUR MAN ÄN ser på saken, så måste fältläkaren Axel Wahlstedts numismatiska samlingar räknas till de största och märkligaste som ihopsamlats i Sverige. Hans namn har hamnat något i skuggan i förhållande till Sven Svensson och Gunnar Ekström, men kanske är det dags att flytta upp Wahlstedt bland de främsta samlarna.

Mest känd var Wahlstedt som kunnare av medaljer. Medaljsamlingen såldes genom Svenska Numismatiska Föreningens försorg den 23-24 november samt 7 december 1942: *Förteckning å svenska personmedaljer ur Fältläkaren Axel Wahlstedts samling*. Samlingen innehöll närmare 900 medaljer.

Wahlstedt hade emellertid också en omfattande myntsamling med både svenska och utländska mynt. Han försökte sälja delar av samlingen till Kungl. Myntkabinettet, men museets kroniskt dåliga ekonomi spärrade vägen för spännande nytillskott. I stället blev det mynthandlaren John Pedersen i Borås som gick in som ensam köpare.

Några år senare, i april 1944, ordnade John Pedersen en auktion på Skogsryds Restaurant i Borås. Där skulle delar av Wahlstedts myntsamling säljas till intresserade samlare. Samtidigt såldes mynt ur Holmbergs mynthandels lager. Det lager som hörde till denna gamla stockholmsfirma hade sålts till Pedersen efter innehavinnan Berta Holmbergs död.

Om Pedersens auktion skrev *Borås Nyheter* 3 april 1944: "Det finns endast 7 myntsamlare i Borås, så någon rusning behöver väl inte befarias. Mycket köps väl genom ombud och kataloger och genom förhandsbud".

Bland allt som såldes fanns t.ex. ett par Olof skötkonungsmynt, riksdalermynt från Karl X Gustav etc.

Säkert finns det läsare av *SNT* som vet mer om den här auktionen. Skriv gärna till oss och berätta!

JW

Lästips i SNT!

Wiséhn, I. & Björk, J.-O.: *Fältläkaren Axel Wahlstedts numismatiska kvarlätenkap – kortfattade anteckningar*. SNT 2004:7 s. 157-159.

Wiséhn, I.: *Brev från den finländske medaljsamlaren J. J. Huldén till Axel Wahlstedt*. SNT 2005:2 s. 45.

Stockholms Bell-Telefon AB

Av Monica Golabiewski Lannby

En vacker dag för ungefär tre år sedan genomför en lycklig aning likt en blyt hr Stockholms nyfikna sinne. Han läste i tidningarna om ett välsignadt amerikanskt påhitt som satte en menniska i stånd att muntligen samtala med sina bekanta på ett par, tre mils afstånd, och han kände genast sitt själviska hjerta slå hastigare ...

Ur Ny Illustrerad Tidning 1881 nr 27, sign. -rg

Den 14 februari 1876 hade Graham Bell sökt patent på sin hörtelefon i Amerika. *Illustrerad Tidning* skriver 1887 att: ”från denna dag utbredde sig bruket af telefonen med en förvånande snabbhet öfver hela världen”. Redan 1877 importerades några av Bells telefoner genom apotekare Numa Peterson på Hamngatan 32 i Stockholm. Apotekaren var handelsagent för ett bolag som sålde olika apparater. Toly kronor paret kostade telefonerna. Även hos Joseph Leja kunde man köpa ”telefons.” Sedan dess har det nu gått 130 år och telefonen finns i så gott som var mans hand.

Men telefonintroduktionen i vår huvudstad kom i gång på allvar först efter att Stockholms Bell-Telefon AB bildats 13 augusti 1880, till största delen uppbyggt med amerikanskt kapital. Företagets syfte var att i Stockholm anlägga och driva ett telefonnät med centralstation. Men ytterligare ett Bellbolag bildades i Göteborg året därpå följt av en rad andra städer i södra Sverige där telefonnät öppnades.

Det var telegrafkommissarierna Hugo Bratt, Gustaf Lybeck och W. Recin som tagit initiativet. Lybeck blev bolagets verkställande direktör, men med amerikansk personal. Man höll till i Skandinaviska Bankens hus vid hörnet Västerlånggatan 16 / Storkyrkobrinken i Staden, eller som vi nu säger, Gamla stan. Bolagets eget

*Stockholms Belltelefon Aktiebolags polletter med två korslagda mikrofoner avbildade. Båda polletterna är brakteatpräglade. Den övre är utförd i mässing, den undre finns i både mässing och vitmetall.
Foto: MGL.*

telefonnummer var 101. I september samma år startade man med 121 apparater sammankopplade via en centralstation på Västerlånggatan. Bellbolaget använde endast de amerikanska telefonmodellerna som Bell sökt patent på 1876. Dessa modeller avbildades i bolagets annonsering och på dess egna polletter i form av två korslagda mikrofoner.

Den 1 april 1882 öppnade Bellbolaget tillsammans med Stockholms Telefonförening telefonstationer för allmänheten på Västerlånggatan 59, Järntorget 83, Mynttorget 3 samt Storkyrkobrinken 9 i Staden. På Norrmalm fanns telefonstationer på Drottninggatan 84, Gustav Adolfs Torg 12, Malmstorgsgatan 5, Bazaren å Norrbro 11 samt på Hamngatan 10. På Södermalm fanns de på Södermalmstorg 24 och på Hornsgatan 22. Kungsholmen, Ladugårdslandet (Östermalm) och Djurgården hade en station vardera.

Inträdet i Telefonföreningen för privata hus kostade 30 kronor per år

**Stockholms
Bell Telefon Aktiebolag**
utför på beställning **telegraf- och telefonanläggningar, uthyrer** emot viss årlig afgift, med underhållsskyldighet, **telefonanläggningar med och utan centralstation,** uppsätter **åskledare och ringverk,** allt så väl i **Stockholm** som i **landsorten,** samt **försäljer alla härtill hörande effekter.**
Snabb expedition.
Kostnadsförslag gratis.
Stockholm den 1 September 1881.
**Stockholms
Bell Telefon Aktiebolag.**
Kontor: Västerlånggatan 16
(Skandinaviska Bankens hus) 3 tr. upp.
Post- och Telegraf-adress:
Telefonbolaget, Stockholm.

*Bellbolagets annons
i Ny Illustrerad Tidning 1881.*

och apparat, förutom abonnemanget. Avgiften var 10 öre för fem minuters samtal, vilket tillsammans med abonnemangspriset – 160 kronor om året för boende i Staden inom broarna och 240 kronor på malmarna – ansågs för högt.

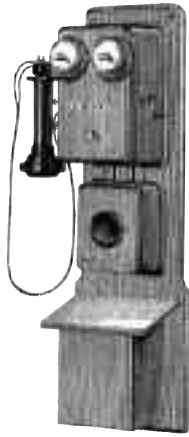
Det blev följaktligen inte någon omedelbar rusning efter telefoner, och under de tre år som Bellbolaget ensamt arbetade i Stockholm sålde man endast 1 200 apparater. Den 13 april 1883 bildades så Stockholms Allmänna Telefon AB som konkurrerade med ett betydligt lägre pris, 100 kronor om året för de första tusen abonnenterna och därefter 125 kronor för en direkt ledning. Landsortsledningarna inom detta nät betalade ytterligare 100 kronor. Bellbolaget och Telefonföreningen såg sig så småningom tvungna att sänka sina priser.

Allmänna Telefonbolagets verkställande direktör var ingenjör H. T. Cedergren. Som den första i Sverige hade denne på egen hand redan 1877

Fulländad pratmaskin

Telefonen i sin enklaste form består af en induktionsrulle (en tråbit af samma form som en vanlig trådrulle, på hvilken med silke öfverpunnen koppartråd är nystad), i rullen är en magnetstång instucken, hvilken på ett högst ringa afstånd är framskjuten mot en metallskifva. Rullen och magnetstången äro instoppade i ett trattformigt sig vidgande trårör; trattens botten bildas af metallskifvan. Detta är pratmaskinen eller afsändarens apparat; mottagningsapparaten är precis likadan. De, eller rättare deras induktionsrullar, äro förenade genom telefontrådarna. Då afsändaren talar i den ena tratten mot metallskifvan försättes denna i vibrationer hvilka, fortplantade genom ledningen, framkalla liknande vibrationer i mottagningsapparaten, hvilka senare vibrationer uppfångas af mottagarens öra. De praktiska behöfven ha fulländat telefonen, och det system som här användes motsvarar utmärkt dessa behov.

Ur Ny Illustrerad Tidning 1881 nr 27

Teckning i Ny Illustrerad Tidning 1881 nr 27 som visar hur Bells telefon upphängdes.

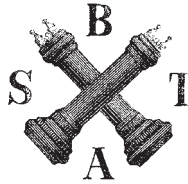

L. M. Ericsson började tillverka egna telefoner men enligt det amerikanska Bells system vid 1870-talets slut. Den här avbildade mikrofonen erhöll Ericsson patent på 1881, och den kom att användas av Stockholms Allmänna Telefon AB som öppnade 1 oktober 1883. Tumba Bruksmuseum. Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

Jetong i form av en telefonlur försedd med årtalen 1883-1908. Jetongen tillverkades till Bellbolagets festligheter vid 25-årsjubileet 1908. Detta år upplades rörelsen och dotterbolaget Stockholmstelefon övertog verksamheten i Stockholm. Foto: MGL.

Stockholms Belltelefon Aktiebolag

Antalet medlemmar i telefonföreningen:

Juni 1881	404	Juni 1884	1364
» 1882	765	» 1885	1588
» 1883	1045	» 1886	1787

ssamtliga Banker, Bankirer, Bolag, större Handelskontor och Butiker, (amt circa 500 privathostäder).

Öfver 200 platser utom Stockholm i förbindelse med Bolagets nät, dels direkt, dels genom Kgl. Telegrafverket (hvaribland Eskilstuna & Strängnäs m. fl.)

Nyaste system vaxelbord (s. k. multipelbord), hvarigenom tiden för förbindelses åstadkommande reduceras till minsta möjliga, i medeltal 7 & 8 sekunder mellan påringningen till stationen och svaret; skiftet till . . .

Ledning och apparat uppsittas på 1 & 2 dagar, och så långt nuvarande utrymme i vaxelboden tillåter, medgifves abonnement på endast 1 år i seuder. Abonnementspris från 50 till 125 kronor per år.

Bellbolagets annons i Ny Illustrerad Tidning 1886 som bl.a. visar antalet medlemmar i Telefonföreningen åren 1881-1886.

ordnat en telefonledning mellan sin av fadern ärvda juvelerarbutik på Drottninggatan 31 och sin bostad på nummer 84 vid samma gata. Allmänna Telefonbolagets kontor och huvudstation låg vid Malmkillnads-gatan 27. Cedergren hade också tillsammans med fabrikören L. M. Ericsson år 1882 uppfunnit en automatisk växelapparat för telefonledningar.

Vid årets slut hade det nya bolaget 1 160 abonnenter och 785 ledningar hade fullbordats. År 1887 fanns i hela Sverige mer än 14 000 telefoner, varav i Stockholm över 5 500. Allmänna Telefonbolagets apparater tillverkades av en instrumentverkstad som låg nära Norrmalmstorg och tillverkade telegrafapparater. L. M. Ericsson & Co – det numera världsomspännande företaget.

Vid angivande av telefonnummer i samband med bl.a. annonsering måste respektive telefonbolags namn först anges, så länge de båda bolagen

existerade sida vid sida. T.ex. var M. F. Åkerdahls Bokbinderi på Skomakargatan i Gamla stan bland de första som annonserade i pressen med telefonnummer. Detta var år 1886 och företaget hade Bell-Telefon nr 388. Det var fortfarande sällsynt med telefonnummer i annonser när Sporrang & Co annonserade med sitt nummer: Allmänna Telefon 5130. I en annan annons samma år, Mauritz Widforss på Drottninggatan, ses både Bells telefonnummer och Allmänna telefonbolagets sida vid sida. Man kunde alltså ha två olika abonnemang.

Referenser

Ny Illustrerad Tidning 1880 s. 260f, 373; 1881 s. 140; 1887 s. 241-243.

Sveriges Handelskalender 1883-1884. Stockholm 1883.

Wiséhn, I.: Kotiljongsmärken och jetonger använda vid danser och fester. SNT 1991:4-5, nr 23.

Svenska och skandinaviska mynt och sedlar.

Stor sortering av utländska jubileumsmynt, årsset samt småmynt. Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:
<http://www.nmh-mynt.a.se>

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

C. J. Nordström i Gävle – vinhandlare och numismatiker

När justitierådet Otto Wedberg i augusti 1880 öppnade det nyss anlända brevet kunde han omedelbart på brevhuvudet se vem som var avsändaren: "C. J. Nordströms Vin- & Spirituosahandel, Gefle." Troligen kände han igen namnet. Nordström var ju en aktiv myntsamlare som ofta köpte trevliga objekt till sin samling. Hans namn borgade för att Wedberg skulle läsa brevet med intresse.

Gefle 24 augusti 1880

Justitie Rådet m.m.
Högädle Herr J. O. Wedberg!
Stockholm

Af Herr H. Selling underrättad att Herr Justitie Rådet samlar svenska polletter tar jag mig dristigheten fråga huruvida några dupletter finnes som jag, i händelse de felas i min samling, kunde få åbyta mig. Skulle fallet vara att några mindre allmänna finnes in duplo har jag ett och annat att erbjuda i utbyte och hvaröfver en förteckning härjemte bifogas. I hopp om öfverseende för mitt tilltag, samt ödmj. anhållande om ett litet meddelande till svar med uppgift å hvad som möjligen finnes att aflåta, har jag äran teckna.

Med största Högaktning
ödmjukeligen
C. J. Nordström

Tyvärr finns varken förteckningen eller Wedbergs svar bevarade, men troligen blev det en affär mellan de båda herrarna. Denna slutsats kan man våga sig på eftersom Nordström skriver ännu ett brev i september.

Gefle 16 September 1880

Justitierådet m.m.
Högädle Herr J. O. Wedberg!
Stockholm

Ett par dagar före jag hade nöjet emottaga H. H. s ärade af den 14 dennes hade jag en bytesaffär med en annan ärad samlare och afhände mig då ett och annat, deribland några polletter som jag nu ser saknas hos H. H. Emellertid bifogas härjemte de som finnas qvar neml. Dannemora N. M. 2. Gysinge bruk ¼ k-ör, Harg Stj. 2 samt lik Stj. 3 men utan HB, Klosters bruk Stj. 15, samt Sävenäs 23, 24, 25 T² kol, af dessa är den sednare af Hargs polletterna verkligent sällsynt. Utom dessa bifo-

gar jag 5 st. polletter för Carl XIII^s bro i Elfkarleby socken under förutsättning att dessa, som först i sommar börjat användas, möjligen ej förr finnes i H. H. s samling.

Som valuta för dessa nu sända vore jag tacksam öfver att få bekomma: Edsbro Stj. 1, Gimo Stj. 5 & 8, Göteborg Stj. 155 utan åsatt värde, Stockholms hundskatt för 1869 & 1871, schweitzeri polletten N. M. 96, Göteborg N. M. 40, samt obestämda Stj. 56. I hopp om att bytesförslaget godkännes och jag får emotse de önskade polletterna, få jag äran teckna.

Med största Högaktning, ödmjukt.
C. J. Nordström

Breven från Nordström är mycket respektfullt skrivna och det är inte tal om att tilltala Wedberg med ett "ni" eller ett "du". Så fortsätter också deras relationer under åren – med ömsesidig respekt. När man så läser ett brev från 1894, d.v.s. fjorton år senare, är tonen densamma.

Gefle den 16 April 1894

Justitie Rådet m.m.
Högädle J. O. Wedberg!
Stockholm

Tillfölje mycket ärade af 9 dennes får jag härmed nöjet sända de 4 enda Laxsjö polletter, som jag eger in duplo, under anhållan att de benäget måtte hållas till godo.

Några mindre vanliga polletter har jag på länge ej kunnat inlägga i samlingen, de oupphörligt uppdykande nya, som äro omöjliga att följa med, äro ock i mitt tycke af ringa intresse.

Med största Högaktning
ödmj.
C. J. Nordström

Carl Johan Nordström, vinhandlare i Gävle, föddes under revolutionsåret den 2 juni 1848. Hans hem var fattigt och det var genom ihärdigt strävande som han hade arbetat sig upp till en oberoende ställning. Det var tidigt självklart för Nordström att han skulle vara delaktigt i stadens allmänna funktioner. Han var en av Gävle handelsexpeditörförbunds grundare. Dessutom var Nordström ledamot av fattigvårdsstyrelsen och taxeringsnämnden. Under tjugo års tid, fram till oktober 1899, ägde han en vinhandel i staden.

Nordström var en intresserad medlem av Gefle skyttegille. Han var dessutom aktiv inom Gefle Arbetareförening. Det var i den kapaciteten som han den 19 november 1873

Vinhandlaren C. J. Nordström (1848-1901) från Gävle var en aktiv mynt- och pollettsamlare som hade flitig korrespondens med bl.a. justitierådet Johan Otto Wedberg. Teckningen med hans porträtt är skannad ur en tidningsnotis från 1901 i Wedbergs klippsamling.

skrev ett brev till riksantikvarien Bror Emil Hildebrand:

Inom Gefle Arbetareförening har under årets lopp bildats ett museum för hvilket jag blifvit utsedd till Intendent och i denna min egenskap har jag från Norrköpings Arbetareförening blifvit tillsänd katalog öfver dervarande museum af hvilken jag funnit att Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien dit skänkt åtskillige värdefulla flint- och stenedskaper. Sagde upplysning gifver mig hopp att äfven härvarande arbetareförenings museum möjligen kunde huggas med några gåfvor ...

C. J. Nordström nämnde emellertid inte i brevet att han dessutom själv var en framstående fornsakssamlare. Till detta samlarområde måste vi naturligtvis också lägga till hans stora intresse för mynt och polletter. Hans samling om 2033 nr såldes på auktion genom Daniel Holmbergs mynthandel den 29 och 30 oktober 1901. Katalogen har fått nr 54 och har rubriken *Förteckning öfver framl. Vinhandlanden C. J. Nordströms i Gefle rikhaltiga samling af svenska mynt.*

Auktionen hade lockat till sig en mängd svenska spekulanter samt flera ombud för de ryska, finska och norska offentliga myntkabinetterna samt ombud för enskilda samlare i Danmark. Sammanlagt inbringade auktionen ca 16.000 kronor.

Det fanns mycket trevligt och sällsynt att köpa på auktionen. Här nedan presenteras endast ett litet urval

tillsammans med försäljningspriset. Ett antal prisuppgifter från auktionen finns att läsa i *Numismatiska Meddelanden XVIII*, s. 40-42.

Olof skötkonung, penning – 23 kr 75 öre
Gustav I Vasa, riksdaler 1544 var. – 18 kr
Gustav I Vasa, mark 1537 – 48 kr
Erik XIV, riksdaler 1561 – 50 kr
Karl IX, 16 mark 1610 (guld) – 97 kr
Gustav II Adolf, riksdaler 1632 – 18 kr
— 4 mark 1618 – 30 kr
— mark 1617 – 62 kr
— 2 öre klipping 1625, Säter – 45 kr
Karl X Gustav, 8 daler sm1658 – 2.500 kr
(Nordström ägde 3 st. av samma valör)
— 1 daler sm1657 – 176 kr
Karl XI, 5 daler sm1674 – 1.010 kr
— 3 daler sm1674 – 1.010 kr
— 2 daler sm1684 – 103 kr
— 1 daler sm 1661 – 103 kr
— ½ daler sm 1681 – 153 kr
Fredrik I, 1 daler sm 1746 Ljusnedal – 75 kr
— ½ daler sm1746 Ljusnedal – 70 kr
— 1 daler sm 1748 Gustafsberg – 30 kr
Adolf Fredrik, 4 daler sm 1756 – 73 kr
— 1 daler sm 1753 Ljusnedal – 100 kr
— 1 daler sm 1752 Carlberg – 155 kr

Den f.d. vinhandlaren Carl Johan Nordström avled den 24 mars 1901.

Ian Wiséhn

Otryckta källor

Brev från C. J. Nordström, Gävle till J. O. Wedberg, Stockholm, ATA.

Brev från C. J. Nordström till riksantikvarie Bror Emil Hildebrand. ATA.

Tryckta källor

Holmberg, D.: Anmärkningsvärda priser vid myntauktioner i Stockholm 1900-1907. *Numismatiska Meddelanden XVIII*, Stockholm 1908, s. 40-42.

J. O. Wedbergs klippssamling, olika tidningsnotiser. ATA.

Lästips i SNT!

Wiséhn, I.: Vinhandlaren Nordströms försäljning till Bergslagens museum 1895. SNT 1990:1.

— Ytterligare en skara svenska myntsamlare från 1800-talet. SNT 2005:4.

Strandbergs Mynt

&

Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev äldre handlingar m.m.

charta sigillata, fornsaker m.m.

Se vår hemsida

www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 6, Box 7377, 103 91 Stockholm
Tel: 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

Angående myntreformen år 1855

År 1855 övergick Sverige från riksgälds till riksmünt. Det fanns även riksdaler banko. Vilken var funktionen och relationen till de andra valutaslagen? Vilket datum skedde övergången? Mynt i skilling banko präglades sista gången 1855. Växelkursen mellan det gamla och det nya var sådan att man behövde ½-öresmynt. Men dessa präglades först 1856. Hur hanterade man denna situation?

En viktig arbetsuppgift som antikvarie vid Kungl. Myntkabinettet är att besvara inkomna frågor. För en tid sedan fick underteknad ovanstående frågor från en privatperson.¹

För det första kan vi konstatera att riksdaler riksgälds var riksgäldskontorets sedlar, riksdaler banko var riksbankens sedlar och slutligen har vi riksdaler specie, som var silvermyntet. 1 riksdaler specie sattes år 1834 = 2½ riksdaler banko = 4 riksdaler riksgälds. När man ändrade mynträkingen 1855 införde man decimalsystemet, ett dittills okänt fenomen i svensk mynthistoria. Riksdaler riksgälds blev under namnet riksdaler riksmünt enhet och var lika med 100 öre. Den högsta valören i silver, 4 riksdaler riksmünt, motsvarade alltså

1 riksdaler specie. Guldmüntet benämndes sedan 1654 fortfarande dukat (värd ca 8 riksdaler riksmünt eller 2 riksdaler specie) och vi hade silvermyntfot² i Sverige.

Övergången till det nya systemet skedde den 3 februari 1855 (Svensk Författningssamling 1855, nr 14). Hur hanterade man ½-öringarna? Jo, i skriften *Hjelpreda på torget vid bruket af rikets nya mynt, mått och wigt* av Anders Fredrik Sondén (Linköping 1855)³, framgår det på sidan 6 att: "Utom dessa twenne myntsorter [riksdaler riksmünt & öre] komma äfwen att finnas halfören, men dessa upptagas icke i kronans räkenskaper, utan blir någon skyldig kronan mer än ett halft öre så får han betala ett helt; men den, som skulle betala jemnt ett halft öre eller derunder, slipper att ge något." På så vis löste man således problematiken med ½-öresmynt innan de började präglas år 1856.⁴

I ovannämnda förordning från 1855 står även följande: "Kopparmynt emottages i betalningar till oss och kronan, dock ej till högre belopp wid hwarje liquid, än en r:dr riksmünt; och enskilde ware ej heller pligtige att i betalningar emottaga kopparmynt till högre belopp i hwarje liquid." *Frédéric Elfver*

Föreningar

Stockholms Myntklubb

Våren 2007

- 16/1 Kvällsmöte. Christian Hamrin: *Den gemensamma valutan i historiskt perspektiv*. Säljer mynt m.m. ur sitt lager.
- 6/2 Morgonmöte.
- 20/2 Kvällsmöte med årsmöte.
- 6/3 Morgonmöte.
- 20/3 Kvällsmöte. Ian Wiséhn: *Riksbankens gulddaffärer under andra världskriget och andra lustigheter*.
- 3/4 Morgonmöte.
- 17/4 Kvällsmöte. Lars O. Lagerqvist: *Svenska besittningsmynt – från Reval till S:t Barthélemy*.
- 8/5 Stockholms myntklubb inbjuds av myntklubben i Eskilstuna till auktion och samkväm.
- 15/5 Kvällsmöte. Vårauktionen.
- 5/6 Morgonmöte. Säsongsavslutning med gåvoauktion.

Ordf. Jackie Hansén,
tel.: 08-19 88 50

Noter

¹ KMK dnr 714-470-2005.

² Silvermyntfot innebär att ett lands valuta är baserad på silver genom att centralbanken säljer och köper silver till en fast kurs. Vid sidan av guld har i äldre tider silvret varit den viktigaste garantin för ett stabilt penningssystem. Silvermyntfoten gällde i Sverige efter bl.a. Gustav III:s myntrealisation 1777 och fram till 1789 samt mellan 1834 och 1873. Källa: Nationalencyklopedin.

³ B.-O. Hesse, Svensk numismatisk bibliografi intill år 1903. *Numismatiska Meddelanden XLII*. Västervik 2004, nr 1595.

⁴ Under Oscar I präglades ½-öresmynt åren 1856-1858. Vikten uppgår till 1,4 g och diametern är 15,8 mm. Den intresserade kan även studera de provmynt i valören ½ öre som sannolikt präglades åren 1853-1854 – se: C. Hamrin & J. L. Hyllengren, *Svensk myntförteckning. Del 1. Bernardottdynastin 1818-1988 med värderingspriser*. Stockholm 1988, s. 341. □

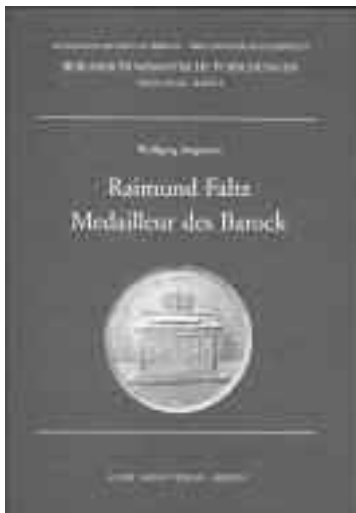
Nytt om böcker – recensioner

Wolfgang Steguweit: Raimund Faltz, Medailleur des Barock. Berliner Numismatische Forschungen, Neue Folge, Band 9. Utgiven av Münzkabinett, Staatliche Museen zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz. Gebr. Mann Verlag, Berlin 2004. ISBN 3-7861-2507-4. 191 s., ill.

DR STEGUWEIT är en av Tysklands främsta medaljkännare – om inte den främste – och sedan länge verksam vid Berlins myntkabinett. Han började sin karriär i Gotha, där recensenten hade glädjen göra hans bekantskap för många år sedan. Han har också verkat för den tyska sektionen av FIDEM. Den internationella medaljutställningen i Weimar år 2000 ägnade han sig åt med liv och själ; han var huvudansvarig för den imponerande katalogen.

Nu har Steguweit ägnat sig åt en känd medaljkonstnär från barockens dagar, Raymond Faltz (född 1658 i Stockholm, död 1703 i Berlin); året innan boken kom ut var det trehundra år sedan konstnären lämnade det jordiska. Då ägde också en utställning rum i Berlin, som hette ”Medailleur des Königs”, och som vi tyvärr inte kunde ta emot i Stockholm. En mindre katalog (med samme författare) utkom då. Med detta bokverk ägnas Faltz för första gången en omfattande konsthistorisk och numismatisk biografi, som Bernd Kluge (chef för Berlins myntkabinettet) påpekar i sitt förord.

För oss i Sverige är Faltz särskilt intressant – om vi skall lägga ett mera inskränkt perspektiv på hans oeuvre – genom sin födelse i Stockholm och tidiga undervisning där. Hans far med samma förnamn (död 1663) hade varit hovjuvelerare hos drottning Maria Eleonora (död 1654), Gustav II Adolfs änka sedan 1632, och var född i Augsburg; modern kom från Holland. Vid sexton års ålder blev Raimund elev hos guldsmeden Richter i

Stockholm. Han fick också lära sig vaxpoussering och att teckna.

Från 1680 började den unge konstnären utlandsvistelser. Han reste över flera tyska städer, bl.a. faderns hemstad Augsburg, där han lärde sig mycket, och hamnade till sist i Nürnberg. Nu fördjupade han studierna i vaxpoussering och lärde sig dessutom att gravera mynt- och medaljstamper. Två år senare reste han vidare, över Ulm och Lothringen, och kom i mars 1683 till Paris, där han stannade till maj 1686.

I Paris pågick det intensiva arbetet med ”solkungens”, Ludvig XIV, stora *histoire métallique*, d.v.s. förhålligandet av hans historia i medaljform. Raimund blev anställd hos den kunglige medaljören François Cheron. Så småningom kunde han öppna egen ateljé. Han fick en årslön från kungen om 1 200 livres, vilket, som Steguweit påpekar, vid denna tid motsvarade omkring 960 taler, en ganska hygglig betaltning.

Våren 1686 återvände den nu värle-nommerade Faltz till Stockholm. Han fick knappast de befattningar han hoppats på. Uppdrag fick han visserligen, men ingen fast anställning i Stockholm. Här fanns ju konkurrenter, bl.a. Karlsten. En befattning fick han dock, som gravör i Svenska Pommerns huvudstad Stettin, men lönen var rätt låg och den präglingsmaskin han önskade fick han inte.

Någon gång vid eller kort efter årsskiftet 1689/90 kom Faltz till Berlin. Här fick han anställning hos kurfursten Fredrik III av Brandenburg som medaljör och hade från 1691 egen våning i slottet där. Han fick också en verkstad med det maskineri han önskat sig. Tyvärr försämrades hans hälsa under de följande åren och besök på kuranstalter – dåtidens främsta botemedel – hjälpte bara tillfälligt. Han gjorde ett kortare besök 1694 i Stockholm. Hans kurfurstlige herre gjorde sig år 1701 till kung av Preussen (Fredrik I), så nu blev Faltz *Königlicher Medailleur*. Jetonger och medaljer till kröningens firande i Königsberg hann den sjuklige konstnären utföra. Våren 1703 avled han och efterlämnade tre systor. Någon familj hade han aldrig bildat. Han begravdes i Petrikyrkan vid Spree och hedrades med ett vackert epitafium av alabaster, som emellertid förstördes av ett blixtnedslag 1730.

Detta är alltså de yttre dragen av Raimund Faltz' ganska korta levnadsbana. Han efterlämnade inom medalj- och reliefkonsten ett stort antal mästerverk, som författaren skildrar med stor kunskap och inlevelse. Många av dem berör Sverige och skulle vara värda mer än ett flyktigt omnämnande, men det tillåter inte utrymme. Karl XI, sonen den blivande Karl XII och andra medlemmar av kungahuset, höga svenska adelsmän och dito damer återfinner vi både som vaxpousseringar och som medaljer. Till exempel den i sumatraguld gjutna medaljen över Karl XI (1694), som han utförde på begäran av svågern Baltzar Grill, gift med

MYNT- & FRIMÄRKSTILLBEHÖR

till lågpris

HF FRIMÄRKEN

Trålvägen 6, 434 92 Vallda

Tel. 0300-281 25, Fax 282 25

www.hffrimarken.com • info@hffrimarken.com

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmansgatan (uppgång Handelshögskolan)

☎ + fax 08-673 34 23

Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar, militaria och nälmärken, medaljer

Öppet: vard. 11-17, fred. 11-15, lörd. 11-14

hans syster Elisabeth. Och så naturligtvis ett stort antal verk som hör till Ludvig XIV:s ovannämnda medaljhistoria samt över tyska furstar utanför den brandenburgsk-preussiska sfären.

Författaren har också i ett särskilt kapitel behandlat samtida medaljkonstnärer, särskilt massproducenten Christian Wermuth i Gotha, som var en av Faltz' största konkurrenter. Enligt den avlidnes egen önskan förvaltades dock hans arv, särskilt präglingsverktygen, av hans elev F. E. Marl (1682-1743), och som gynnades av Fredrik I. Så framstående som sin lärare var han dock inte. Wermuth erbjöd sina tjänster men blev kvar i Gotha. Han fick dock utföra 88 (!) medaljer för Brandenburg-Preussen mellan 1694 och 1732.

Faltz fick ett fint eftermäle. Det var han värd. Författaren har gett oss en mycket ingående bild av hans verk, de utsökta porträtten och de välformade, tidstypiska fränsidorna. Men inte bara det. Katalogen ger riklig information om de avbildade (några få har inte kunnat identifieras) och har givetvis hänvisningar till äldre litteratur. Den medaljintresserade kan inte vara utan detta verk!

LLt

Magnus Wijk & Kjell Holmberg:
Förteckning över några moderna svenska numismatiska tidskrifter och andra seriella publikationer.
Numismatiska Klubben i Uppsala. Stockholm 2004. 61 s. ISBN 91-631-6323-3.

DENNA RECENSION¹ skall inledas med ett tack till herrarna Wijk och Holmberg. Deras förteckning – utkommen 2004 – över några moderna svenska numismatiska tidskrifter och andra seriella publikationer fyller en väsentlig lucka inom den svenska numismatiska bibliografin. Den breda floran av numismatiska skrifter under 1900-talet är av sådan vo-

lym att register och förteckningar är nödvändiga. Föreliggande – trådhaftade – skrift utgör även det andra alstret från Numismatiska Klubben i Uppsala, vilken publicerade boken *Samlad Glädje* 1999. Det är glädjande att konstatera att den tryckta boken lever vidare i den allt mer digitaliserade världen.

Förteckningen inleds med bakgrund och förklaringar samt bokens uppställning. Därefter följer ett avsnitt med titeln *Att samla numismatiska tidskrifter*. På sidorna 21-44 behandlas sedan femton svenska numismatiska tidskrifter, och på sidorna 45-55 *Några andra seriella publikationer*. Avslutningsvis finns det en checklista där läsaren trevligt nog kan boka av de i förteckningen förekommande tidskrifterna. En not om källorna och dess tillförlitlighet återfinns på den avslutande sidan. Författarna har dessutom ägnat en halv sida åt skickbestämning, d.v.s. kvalitetsuppskattning enligt traditionell modell.

Katalogdelen tar upp följande: utgivarens namn, mellan vilka år tidskriften gavs ut, det totala antalet reguljära nummer t.o.m. år 2003, tidskriftens ungefärliga upplaga, tidskriftens storlek i centimeter, en bild på tidskriftens omslag samt kommentarer. Avslutningsvis noteras även förekomsten av eventuella register och nyttiga lästips.

Författarna har haft vänligheten att meddela undertecknad två smärre faktafel på sid. 51 angående Numismatiska forskningsgruppens verksamhetsberättelse. Det första gäller verksamhetsberättelse nr 1, där det står att den avser perioden 1988/89-1990/91. Det skall stå 1988/89-1989/90. Det andra gäller verksamhetsberättelse nr 2 som anges gälla perioden t.o.m. 31 juni 1991 (sic!).

Om undertecknad hade fått bestämma över omslaget så hade nog ett tåligare papper, alternativt laminerat papper, valts ut – för det är en bok som man gärna återkommer till. Köp den! Undertecknad hoppas att föreliggande skrift kan inspirera andra till att arbeta med dylika förteckningar och bibliografier.

Frédéric Elfver

*PS. Särtryck är alltid intressanta och kanske känner sig någon manad att för den nyare tiden sammanställa något matnyttigt i den frågan. Till dess kan jag bidra med information om ett särtryck av Rune Ekres spännande uppsats *Myntningsfynd i Lödöse i Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1971. Ekres uppsats finns även i särtryck (med bibehållen paginering, d.v.s. sid. 60 ff.) med Lödöses sigill på framsidan av omslaget och ett titelblad med en tryckt tillskrift enligt följande: "Docent Monica Rydbeck tillägnas denna uppsats med varmt tack för aldrig svikande stöd i arbetet med *Lödöseundersökningarnas praktiska och vetenskapliga problem*".*

Not

¹ Jens Christian Moesgaard vid Nationalmuseum i Köpenhamn har anmält skriften i Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad nr 2-2006, s. 78. □

Boktips

Ian Wiséhn m.fl.: *Bror Emil Hildebrand*. 2006. KMK. Hft. 103 s. 80 kr.

Kristina Kvastad: *Dolt i kabinett. Lovisa Ulrikas mynt- och medaljskåp från Drottningholm*. 2004. KMK. Inb. 112 s. Engelsk sammanfattning. 250 kr.

Torbjörn Sundquist m.fl.: *Jazzmusiker på medalj*. 2000. KMK. Inb. 48 s. 50 kr.

Kungl. Myntkabinettets butik
Slottsbacken 6, Stockholm
tel.: 08-5195 5304

Myntauktion med bidrag från allmänna arvsfonden

Förmiddagen den 12 februari 1934 samlades ett antal myntsamlare och handlare i Bokauktionskammarens lokaler. Stockholms myntsamlare var kanske inte så många, men de var mycket intresserade av sin hobby och alltid roade av att köpa nya objekt till sina samlingar. Bland de fåtaliga handlarna märktes främst T. G. Appelgren. Med varsamma händer plockade de ut de fina mynten och medaljerna ur sina påsar. Säkert kom flera förstoringsglas fram ur kavajfickorna.

Den kvällen skulle det vara auktion, och närmare trehundra nummer skulle gå under klubban. Flera rariteter fanns på borden, men ingen av de församlade herrarna räknade med några svindlande köpesummor – något som ofta var fallet utomlands.

En hel avdelning på ungefär trettio nummer kom från Sigrid Sundborgs efterlämnade dyrgripar. Fröken Sundborg hade på sin tid (omkring 1880-1890-talen) Stockholms största och mest kända antikvitetsaffär. När hon avled hösten 1933 ägde hon en liten affär på Fredsgatan, och eftersom hon varken hade arvingar eller efterlämnade något som helst testamente såldes nu allt för arvsfondens räkning. Bland hennes medaljer fanns bl.a. en guldmedalj över Napoleon I med moder och gemål, kejsaren av Rom samt kejsarparet, som långt senare fått en ram av svenskt kontrollerat guld. På auktionen fanns också en originalgjutna medalj från 1537 över Karl V. Konstnären bakom medaljen var Hans Reinhart. Bland de övriga föremålen kan nämnas en fattigbricka från 1700-talet.

IW

Intresserade samlare och handlare på visning i Bokauktionskammarens lokaler den 12 februari 1934. Stående längst till vänster; troligen mynthandlaren T. G. Appelgren. Infälld, längst ned till vänster, ses en medalj över Karl V från 1537. Reprofoto ur tidningsartikel.

Svenska Numismatiska Föreningens medalj över Gunnar Mickwitz

Svenska Numismatiska Föreningen började utge medaljer över främsta svenska numismatiker redan vid starten 1873. Idag kan man med fog konstatera att föreningen fått fram en fantastisk serie medaljer, som kan roa alla med intresse rörande medaljkonsten, men också kring den svenska numismatikens historia.

Det finns emellertid en medalj som avviker något, nämligen den som präglades 1941 över den finländske medborgaren Gunnar Mickwitz. Detta var därmed den första medaljen i serien som hedrade en utlänning.

Gunnar Mickwitz (1906-1940) var docent i allmän historia vid Helsingfors universitet. Hans doktorsavhandling utkom 1932 och handlade om penningväsen och handel i det romerska riket. Även i senare utgivna skrifter visade han att han var en numismatisk forskare av rang.

När Finland anfalls av Sovjetunionen den 30 november 1939 måste även Mickwitz kämpa för landets frihet. Mickwitz fick aldrig se freden. Den 18 februari 1940 stupade han någonsans på Karelska näset. Han hade då hunnit bli 34 år.

Medaljens åtsida visar Mickwitz porträtt i vänster profil samt inskriptionen: GUNNAR MICKWITZ 19. 10. 1906 STUPAD PÅ KARELSKA NÄSET 18. 2. 1940. Frånsidan visar ett figurmotiv inom omskriften: FORSKNINGEN FICK DIN GÄRNING. FÄDERNESLANDET DITT LIV.

Medaljen mäter 39 mm i diameter. Den präglades av Sporrang & Co i Stockholm efter modeller av den finländska skulptrisen Gerda Qvist.

I samband med att Numismatiska föreningen i Finland avhöll sitt årsmöte den 18 april 1941 fanns även SNF:s ordförande Bengt Thordeman på plats. Han höll ett föredrag och överlämnade första exemplaret av den nya medaljen till Gunnar Mickwitz änka.

IW

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46

Box 5132 102 43 Stockholm
Tel 08/662 62 61 - Fax 08/661 62 13

KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR

Lagerlista över svenska person-
medaljer och numismatisk litteratur
www.nordlindsmynt.se

SNF:s medalj över numismatikern och docenten i historia Gunnar Mickwitz (1906-1940). Medaljen är utförd av den finländska skulptrisen Gerda Qvist 1941. Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

MYNTKOMPANIET

Vi håller **2 kvalitetsauktioner** och 9 månadsauktioner om året gemensamt med Frimärkskompaniet, Lars-Tore Erikssons Frimärksauktioner och AB Philea.

Vi söker **inlämningar** av bättre mynt, sedlar, frimärken, vykort, handskrifter, aktiebrev, autografer m.m.

Vi har mycket goda möjligheter att finna köpare till dina objekt eftersom ca 20 000 kunder ser varje auktion via våra kataloger och hemsidan.

Myntkompaniet
Svartensgatan 6
116 20 Stockholm

Tfn: 08-678 32 17
Fax: 08-643 22 38
E-post: mail@philea.se

www.myntkompaniet.se

AURUM AUKTIONER AB stockholm

Myntauktioner i
centrala Stockholm!

Låg provision • Alla objekt beskrivs utförligt
både i tryckt katalog och Internetkatalog

Vi söker alltid bättre
mynt, sedlar, medaljer, polletter och litteratur!

Tel. 08-660 20 70, vard. 9-13 Mail: info@aurumauktioner.se

www.aurumauktioner.se

ANSÖKNINGAR

===== till =====

Sven Svenssons Stiftelse för Numismatik
om anslag till tryckning, forskning mm.

Anvisningar:

Sven Svenssons Stiftelse för numismatik bildades genom beslut 11 juli 1963 av Kungl. Maj:t om permutation av Sven Svenssons donation 1928 till Svenska Numismatiska Föreningen.

Stiftelsen har som uppgift att:

1. lämna ekonomiskt bidrag till Kungl Myntkabinettet, särskilt genom inköp av föremål,
2. bidra till utgivande av numismatiska publikationer samt
3. lämna stöd till forskare och seriösa amatörer på detta område.

Ansökningar om tryckningsbidrag samt rese- och/eller forskningsanslag skall vara utförligt motiverade, helst på särskilt formulär som tillhandahålls av stiftelsen. Denna sammanträder normalt två gånger per år, en gång under våren, en gång under hösten. Ansökningar skall vara kansliet tillhanda senast 15 februari eller 15 september för att kunna behandlas på något av dessa sammanträden.

Styrelsen vill gärna understryka, att alla ansökningar från såväl forskare som seriösa amatörer kommer att ges en objektiv behandling och att donator, Sven Svensson, själv var en framstående amatör.

Kansli: Banérgatan 17 nb • 115 22 STOCKHOLM • Tel.: 08-667 5598, fax 08-667 0771

En gammal verkmästare vid Mynt- verket berättar

Svenskens pensionsålder är, som alla vet, inte längre så solklar. Uppenbarligen kunde det vara så även förr i tiden. Detta förstår man då man läser en artikel i *Stockholms Dagblad* torsdagen den 16 juli 1931. Tidningen hade nämligen skickat iväg en journalist till gamla Myntverket, eller Kungl. Myntet som många fortfarande sade, på Hantverkargatan för att göra en intervju med verkmästaren Nils Hemborg som den 15 juli fyllt 80 år och samtidigt skulle gå i pension.

Nils Hemborg står det på skylten en trappa upp i det gamla Owenska huset på Kungl. Myntets tomt och bakom den stängda dörren vänta vi att finna en 80-årig gubbe, böjd av 50-årigt arbete bland svenska kronor och ören. Och en 80-åring finna vi visserligen men knappast en böjd gubbe utan en man, lika rak i ryggen som någon av hans arbetare där nere i smälteriet, med vaken blick och obruten arbetsförmåga.

Ja, så inleds artikeln om Nils

Hemborg. Journalisten får komma in i det stora vardagsrummet där en spettekaka tronade bland blomsterhyllningar och telegram. De sätter sig vid bordet och så inleds intervjun:

– Jag är den äldste i Myntet, sade Hemborg stolt. – Och den som varit här längst. Det var väl inte många av arbetarna här som ens voro födda när jag började som smältare. Och det var jag sedan i 25 hela år, stod i hettan där nere dag ut och dag in utan att det tycks ha bekommit mig något vidare. 1920 blev jag förman och sedan 1925 har jag varit verkmästare.

Har arbetet förändrats mycket under verkmästarens tid?

– Nej, inte vidare, det går till på ungefär samma sätt, litet fortare kanske. Man har försök med elektriska maskiner och tänkt sig elektriska ugnar utan att det lyckats riktigt. För mynttillverkningen passa de gamla metoderna bäst. Vi elda ugnarna med koks numera, förr gjorde vi det med ved. Och pengarna ha varit desamma också, så när som på kungsbilden förstås. Under krigsåren hade vi ju nickelpengar, men dom tyckte jag inte om. Guldpengar är inte heller roligt att handskas med, man är alltid rädd att det skall gå bort för

mycket vid smältningen. Vi är förstås så vana vid att ta vara på allt och vi är lika rädda om koppar som silver, men i alla fall, guld är ändå guld. Men mina ungar brukade tycka om när de fick gå med mig ner och stoppa händerna i hela högar av guld. Det var deras sagoland det, men för oss är det nog inte så olikt vilket arbete som helst. Man glömmer att man skapar pengar.

Till hösten 1931 hade Myntverkets ledning tänkt att den 80-årige Nils Hemborg skulle få njuta en välfortjänt vila, semester brukade han sällan ta ut. Sammantaget hade Hemborg arbetat under inte mindre än fyra myntdirektörer.

– Jag har liksom blivit en gammal gärdvar här och det blir nog svårt att lämna Myntet. Sade han lite vemdigt:

– Men alldeles härifrån flyttar jag inte. Jag skall bara lämna den här lägenheten som jag bebott sedan jag blev verkmästare och flytta över till den andra flygeln bakom Myntet. Jag kan titta hit ibland då.

När Nils Hemborg än en gång gratulerades på 80-årsdagen, sade den pigge verkmästaren:

– Jag brukade alltid säga förr att jag skulle bli 104 år. Vi få väl se ...

IW

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING anordnar

MYNTMÄSSA

lördagen den 10 mars kl. 10.00 – 15.00

i Ullevi Tennishall, Smålandsgatan 2 (intill Stureplatsen),
Göteborg.

Svenska Numismatiska Föreningen & mynthandlare
i Sveriges Mynthandlares Förening kommer att delta.

AURUM AUKTIONER AB

stockholm

Auktion 3

Söndagen den 4 mars kl. 12.00

Sjöfartshuset, Skeppsbron 10 Gamla Stan i Stockholm

Visning av objekten sker i NOVA:s lokaler
Rådmansgatan 22, 4 tr, Stockholm

Torsdagen 1 mars kl. 11.00 - 19.00
Fredagen 2 mars kl. 11.00 - 19.00
Lördagen 3 mars kl. 11.00 - 16.00

Samt under auktionsdagen från kl. 11.00
på Sjöfartshuset

Inlämning pågår fortlöpande till Auktion 4

Auktionskatalog erhålles enklast genom Insättande av 50:- på
BankGiro 5103-3587 eller PlusGiro 398016-6
Glöm inte att ange namn och adress vid betalning!

Aurum Auktioner AB, Tel. 08-660 20 70 vard. 9-13
E-post: info@aurumauktioner.se

Samtliga objekt publiceras även på www.aurumauktioner.se

ROM, KAISERZEIT

Julianus in Pannonien, 284–285. AV-Aureus, Siscia. Von großer Seltenheit. Vorzügliches Exemplar.

ROM, IMPERATORISCHE PRÄGUNGEN

M. Iunius Brutus. AR-Denar, 42 v. Chr. Lagermünzstätte in Kleinasien oder Nordgriechenland. Von großer Seltenheit. Prüfpunze auf dem Revers, sehr schönes Exemplar mit feiner Tönung.

NIEDERLANDE, BISTUM UTRECHT

David von Burgund, 1456–1496. Goldene Davidsharfe. Sehr selten. Herrlich ausgeprägtes, vorzügliches Exemplar.

SCHWEDEN, KÖNIGREICH

Olof Skötkonung, 994–1021/1022. Denar, Sigtuna. Sehr selten. Prachtvoll ausgeprägtes, vorzügliches Exemplar.

BELGIEN, HENNEGAU

Wilhelm VI., 1404–1417. Thuyne d'or. Von großer Seltenheit. Vorzügliches Prachtexemplar.

The House of Numismatic History in Osnabrueck

Our auctions I21 bis I24 in Osnabrueck
March 12 to 17, 2007

CATALOGUE I21: The de Wit Collection of Medieval Coins

1.000 Years of European Coinage, Part I: Medieval Coins from the Migration Period, Scandinavia, France and the Netherlands. Featuring detailed historical commentaries by the collector. Published in English.

CATALOGUE I22: Coins and medals from Medieval and Modern Times.

CATALOGUE I23: The Pauls Collection of German Empire Coins.

CATALOGUE I24: Coins of the Ancient World – The collection of Dr. A. Wild and others.

Meet us at the Helsingborg Coin Show 2007, April 14

Interested in receiving our auction catalogues? Simply contact us by phone at +49 541 96 20 20, by fax at +49 541 96 20 222 or by email at info@kuenker.de. We are looking forward to your inquiry!

Profit from our experience of more than 100
successful auctions – consign your coins and medals!

Call us at +49 541 96 20 20

or send us an email at info@kuenker.de

Your questions will be answered promptly.

Visit us at www.kuenker.com

FRITZ RUDOLF KÜNKER
MÜNZENHANDLUNG

Gutenbergstraße 23 · 49076 Osnabrück · Germany
Tel. +49 (0)541-96 20 20 · Fax +49 (0)541-96 20 222 · E-Mail: info@kuenker.de